

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVENSIS

10831

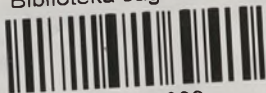
II

10831

Biblioteka Jagiellońska

1002831893

518

S. Lincolni

Konrad z Opola 13

Februar 1535

PROCESSUS
JURIS CIVILIS
CRACOVIENSIS.

CRACOVIAE
TYPIS JOSEPHI CZECH.

—
1840.

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRA COVIENSIS

PROCES
CYWILNY KRAKOWSKI

przez
Rajców miasta

W ROKU 1544

ZA PANOWANIA ZYGMUNTA I.
NAPISANY.

Z RĘKOPISMU

wydał

Dr. J. H. S. Pzeciński.

W KRAKOWIE,
CZCIONKAMI JÓZEFA CZECHA.

PROCESSUS
JURIS CIVILIS CRACOVIENSIS

ω

CONSULTIBUS CIVITATIS

A. D. MDXLIV.

SIGISMUNDO I. REGNANTE

CONSCRIPTUS.

E CODICE MANUSCRIPTO

edidit

Dr. J. H. S. Pziesinski.

CRACOVIAE,

TYPIS JOSEPHI CZÉCH.

1840 -

BIBLIOTHECA
UNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS.

10881 I

Jasnie Wielmożnemu

IMCI XIĘDZU

JANOWI CHRZCICIELOWI

SCHINDLEROWI

PREZYDUJĄCEMU

W SENACIE RZĄDZĄCYM

**WOLNEGO NIEPODLEGŁEGO I ŚCIŚLE NEUTRALNEGO
MIASTA KRAKOWA I JEGO OKRĘGU**

*S. T. i O. P. D. Kanonikowi Katedralnemu
Krakowskiemu*

PRAŁATOWI DOMOWEMU JEGO ŚWIĄTOBLIWOŚCI

GRZEGORZA XVI.

KOMMISSARZOWI RZĄDOWEMU

P R Z Y

UNIWERSYTECIE JAGIELLOŃSKIM,

SENATOROWI DOŻYWOTNIEMU

W. M. Krakowa

CZŁONKOWI WIELU TOWARZYSTW UCZONYCH

ITD. ITD. ITD.

w dowód

wysokiego poważania

POŚWIĘCA

Wydawca.

KILKA UWAG
DO HISTORII PRAWA NIEMIECKIEGO
W KRAKOWIE.

I.

Wszyscy historycy utrzymują jednoznacznie: iż Bolesław Wstydlawy obdarzył miasto Kraków prawem szredzkiem i wójta w nim postanowił, dla nadania mu wzrostu, jakiego pod prawem polskim nabrać nie mógł *a*). Podanie to zgodne jest z przywilejem nadawczym tegoż Króla zachowywanym w Archivum Senatu Rządzącego *b*). W przywileju tym czytać się dają następujące wyrazy: „quod nos Boleslaus Dei gratia Dux Cracoviensis et Sandomiriensis una cum illustri matre nostra Grimzlava et generosa nostra conjuge Kunegunda eo jure eam (Cracoviam) locamus, quo et Wratislaviensis civitas est locata“ a w końcu: *acta sunt haec in colloquio juxta villam quae Kopuszyna vulgariter appellatur anno*

---

a) Długosz Wyd. Lipskie T. I. str. 750.

b) Ob. Miscellanea Cracoviensia. Fasc. II. str. 60.

incarnationis domini millesimo ducentesimo quinquagesimo septimo nonis Junii“ z których zdaje się wynikać ta następność, że skoro Kraków nadany był prawem Niemieckim na wzór miasta Wrocławia, tém samym Wrocław dawniej już témże prawem nadany być musiał. Wiadomą przecież z dziejów Szląskich jest rzeczą: iż Wrocław obdarzony był prawem Niemieckim przez Henryka III. w roku 1261. c), a przeto Kraków nie mógł być urządzanym na wzór Wrocławia później prawem niemieckie otrzymującego. Naruszewicz d) powtarzając słowa Długosza dodaje: „nie wiadomo nam dla czego poprzednicy Bolesława nie nadali rzeczzonego miasta (Krakowa) prawem niemieckim.“ — Lubo skrzętnym badaczom dziejów naszych nie zdarzyło się napotkać wcześniejszego śladu względem obdarzenia Krakowa prawem Niemieckim, przecież udało nam się natrafić na wzmiankę nie równie wcześniejszą i dowodzącą: że Kraków przed nadaniem przywileju przez Bolesława Wstydliwego w r. 1257. urzą-

c) G. A. Tzschoppe und G. A. Stenzel Urkundensammlung. Hamburg 1832. 4.

d) Historia Nar. Polsk. Wyd. Most. T. V. str. 88.

dzał stosunki swoje według prawa niemieckiego. Uczony Fejer, Bibliotekarz w Budzie, wydawca Kodexu dyplomatycznego Węgierskiego, przytacza pod r. 1244 przywilej Bolesława Wstydliwego, który, obdarzając Henryka Sołtysa dziedzicznym swém sołtystwem w Podolinie położoném, powołuje w nim prawo niemieckie takie, jakiego miasta Kraków i Sandomierz używają e). Gdy dzieło Fejera dla swój obszérności nie w każdym rękę znajdować się może, niech mi wolno będzie przytoczyć cały ten przywilej końcem lepszego wyrozumienia rzeczy:

A. Chr. 1244. Boleslaus Cracoviae et Sandomiriae Dux, Henrico Sculteto, pro fidelibus servitiis inde a pueritia praestitis, haereditariam scultetiam suam in Podolin sitam, et a Tartaris desolatam, perennialiter confert.

Boleslaus Dux Cracoviensis et Sandomiriensis omnibus Christi fidelibus, tam praesentibus, quam futuris, praesentes literas inspecturis salutem in omnium Salvatore. Quia celsitudo nostra quae sublevat omnium fide-

---

e) Codex dipl. Hungariae ecclesiasticus et civilis studio et opera Georgii Fejer Bibl. regii. Budae typ. Reg. Univ. Ung. S. T. IV. Vol. I. p. 353.

IV.

lium subditorum ipsis collaciones benigniter factas ne eis antiquitas valeat novercari, literarum consuevit testimonio perennare, proinde universorum tam presencium, quam futurorum noticiam tenore presencium pervenire volumus: quod cum fidelis noster Henricus Scultetus, a primevis puericie sue temporibus, nobis gratum exhibuisset servitium et famulatum, signanter vero contra tyrannicam rabiem gentilium sive Tartarorum, nos immaniter prosequentium, nolens parcere rebus et vite sue periculis, propter que ex singulari nostra munificentia digne esset commendandus. Nos quia ex officio suscepti regiminis nostri tenemur merita meritis pervenire et dignam dignis serviciis reddere recompensam; ideo pro fidelibus suis serviciis conferimus, damus et donamus eidem Sculteto cum suis heredibus et posteritatibus scultetiam in Podolino locatam, extirpatam et desolatam ad nos jure hereditario pertinentem, cum omnibus et universis pertinenciis, sylvis, montibus, rubetis, agris, pratis jam extirpatis et in futurum extirpandis ex utraque fluvii Poprad parte. Sylve autem nostre ad dictam scultetiam spectantes, incipiunt in aquilone in quodam alto monte; in quo monte est scaturigo de qua oritur rivulus, qui cadit in

fluvium Toprich et currit usque ad fluvium Poprad et transeundo fluvium Poprad, pervenit ad vallem, et in ascensu illius vallis, ascendit ad altiorem montem lapidosum, versus meridiem; de quo monte descendendo versus orientem in vallem quamdam per rivulum Lompnich; deinde ex eo vadit per alium montem directe in Koromnów in valle situm; ex quo Koromnów ascendendo ad quemdam montem magnum, versus orientem similiter et de cacumine illius montis, versus aquilonem per fluvium Poprad, ascendit per densas quasdam sylvas, pervenit ad montem jam dictum; et per cacumina tria istius montis Javor transeundo et currendo versus occidentem pervenit ad prioris montis alcioris cacumen et ibi terminatur limitacio. Quam quidem sculteciam cum omnibus utilitatibus et pertinenciis universis et distinctionibus sepe fatis, dicto Henrico et post eum suis heredibus, heredumque suorum in posterum successoribus, dedimus, contulimus, donavimus jure hereditario et irrevocabiliter perpetuo possidendam, tenendam et habendam eo titulo, ea plenitudine, eo juris processu, in omnibus causis discutiendis, videlicet Magdeburgensi, quo cives Cracovienses et Sandomirienses utuntur. Insuper donamus quoque molendinum liberum in fluvio

Poprad, braxatorium, liberam piscationem intra spacium unius miliaris, venacionem et thelonei solucionem omnino liberam pronunciando; nihilominus teneretur tenebiturque nobis sepe fatus Scultetus annuatim pro festo B. Martini solvere octo scotos argenti usualis quos ad presens propter devastationem et depopulacionem dicte scultetie, eidem vita nostra durante, benigniter et graciose conferimus et relaxamus. Actum et datum Cracovie feria quarta post festum Annunciacionis Beatissime Virginis Marie A. D. Millesimo ducentesimo quadragesimo quarto.

Ex autographo apud Bardosi p. 311 et sqq.

Jak Bolesław w nadaniu Krakowa powołał prawo niemieckie Wrocławskie, tak w nadaniu sołtystwa Henrykowi przytoczył prawo obowiązujące w Krakowie i Sandomierzu, chociaż Wrocław względnie Krakowa w lat cztery, bo dopiero w r. 1261, a Kraków względnie nadania Henrykowi uczynionego w lat trzynaście dopiero, bo w roku 1257 prawo to otrzymał. Jakże tę sprzeczność historyczną i chronologiczną pogodzić? Jeśli cudzoziemcy bądź obszerniejszym dla przemysłu swego polem, bądź mądrą polityką Królów Polskich, aby wyludnioną częstemi napadami i wojnami

zasiedlić ziemię, przywabiani przybywali do Polski i w niej osiadali, musieli zarazem wnosić z sobą zwyczaje i obyczaje kraju do którego wprzódy należeli. Przybywając pojedynczo zyskiwali oni pewne uwolnienia od ciężarów, jakie innych mieszkańców dotykały, a z niemi uwolnienia od surowości juryzdykcyi praw polskich. To uwolnienie od danin i to wyłączenie od sądów prawa polskiego dodawało co raz to więcej ponęty do ich napływu, tak dalece, iż za przewagą liczebną przychodniów nad krajowcami, to, co było wyłącznym tylko przywilejem pewnej klasy ludzi, stało się ogólném i niby moc ustawy obowiązującej osiągnęło. Nadanie więc jakiegokolwiek miasta prawem niemieckim było tylko uświęceniem ustawą tego, co jako zwyczaj ogólnie uznawaném, żywioném i pielęgnowaném było. Stąd téż Bolesław mógł dwukrotnie powołać w swych nadaniach prawo Niemieckie Wroclawskie i Krakowskie, chociaż lokacya tych miast na témże prawie aktami publicznemi w kilka lub kilkanaście lat później nastąpiła. Słowem lokacya miasta była tylko uogólnieniem szczególnych przywilejów pojedynczym jego mieszkańcom udzielonych.

II.

Prawo niemieckie podobnie jak każde inne było pierwotkowo prawem zwyczajowém. W końcu wieku XII. poczęto je piśmiennie uprawiać; zbierano wyroki, zgromadzano wilkirze, i spisywano zwyczaję równie jak ustawy. Wszystko to atoli było dziełem prywatnej woli i chęci bez najmniejszego wpływu władzy wyższej. Na początku wieku XIII. (pomiędzy r. 1215 — 1218) Eiko von Repgów napisał Księgę ustaw obejmującą w sobie wszystkie publiczne i prywatne stosunki, podzieliwszy ją na prawo ziemskie i na prawo lenne. Księga ta wielkiej w krótcie nabyła wziętości ^{a)} i powszechną w Niemczech zyskała powagę. Za przykładem i powodzeniem téj pracy zajęto się zbieraniem ustaw miejskich czyli statutów (jura municipalia) i zwiększano je wilkirzami, przywilejami i najważniejszymi zwyczajami czerpanemi z ust ławników albo przysiężników; a jak prawo ziemskie poczęło obowiązywać szlachtę i dobra ziemskie, tak prawo miejskie (jus municipale —

---

a) Eichhorn Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte. Götting. 1821. 8. T. II. str. 231 — 252.

Weichbild) odnoszono jedynie do miast i przebywających w nich mieszczan. Najdawniejszym zbiorem takich ustaw miejskich był zbiór uczyniony w Magdeburgu, a który do tak wysokiego przyszedł był znaczenia, iż w drugiej połowie XIII. wieku przyjęty był za prawo obowiązujące w wszystkich niemal miastach saskich, pruskich, szląskich i czeskich *b*). Z napływem nowych osadników z Niemiec i oddaniem ich pod jurysdykcją Wojtów i Sołtysów prawo Niemieckie poczęło zyskiwać pewne obywatelstwo w Polsce; lecz czyli ono było tylko zwyczajowém czy z ksiąg pisanych czerpaném jest rzeczą wątpliwą i dotąd nieodgadnioną. Cóżkolwiek bądź z pewnością twierdzić można, iż gdy prawo niemieckie rozpowszechniało się tylko w odpisach i to częstokroć bardzo nie dokładnych, gdy samo nabierało dopiero że tak powiem pewnego wzrostu, prawo to w zastosowaniu do przedmiotów spornych jednostajném być nie mogło, a tém niejednostajniészém być musiało, jeśli zwyczaj tylko był głównym powstania jego źródłem. Stąd też dla usunięcia téj niejedno-

---

b) Eichhorn tamże str. 261.

stajności i różności w wymiarze sprawiedliwości Władysław Łokietek w r. 1306 potwierdzając przywilej lokacyjny Bolesława i uwalniając Kraków od wszelkich ciężarów przez przeciąg lat dwunastu zastrzegł wyraźnie, aby miano wzgląd nie tylko na prawo w Wrocławiu obowiązujące, ale nawet na prawo miasta Magdeburga, a gdyby co do prawa tego zachodziła miała jaka wątpliwość, aby się udawać do prawa pisanego (*ut quando de hoc jure (Magdeburgico) dubitatum fuerit ad jus scriptum a dubitantibus recurratur*). Prawo więc pisane było w użyciu już za Władysława Łokietka, a za *Kodex* obowiązujący pod ów czas śmiało poczytać można rękopism tegoż prawa pisany w Krakowie w r. 1308 przez Konrada z Opola, który przekład tegoż prawa na język łaciński, na zlecenie Tomasza II. Biskupa Wrocławskiego uskutečnił c). Rękopism ten niegdyś własność Magistratu Krakowskiego odkazany został jako dar Senatowi Rządzącego do biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wszakże odwoływania się

---

c) Ob. J. S. Bandtkiego *Dzieje narodu Polskiego*. Wrocław. 1835. 8vo T. I. str. 315. *Index lect. in Univ. Jagell. instituend. Anno 1827/28.*

od wyroków w kraju wydawanych do sądów Hallskich i Magdeburgskich i różność tłómaczenia tegoż prawa wywoływały potrzebę ustalenia go i zmienienia w pewną niewzruszoną normę, któraby wszystkie stosunki prywatne raz na zawsze umocniła. Kazimiérz W. najczynniejszy z wszystkich monarchów w zawo-dzie ustawodawczym, zapobiegając nadużyciom, jakie się wkładały z wynoszonych do Halli i Magdeburga nagan, a powadze i majestatyczności Państwa ubliżały, zniósł szkodliwe za granice odwoływania się, ustanawiając Sąd wyższego prawa Magdeburgskiego *d*); a pamiętny na to, jak dalece różność Kodexów prawa niemieckiego wahającym się czyniła wymiar sprawiedliwości, kazał złożyć księgę tegoż prawa na zamku Krakowskim i według niej wszystkie spory w drodze odwołania się przychodzące rozstrzygać. Zdawało się, że z mądrém i królewskim tém postanowieniem zagrodzoną zostanie raz na zawsze droga wywoływania krajowców do zagranicznych sądów; a lubo

---

d) Długosz. Wydanie Lipskie. Tom I. str. 1104. Cromeri de origine ac rebus gestis Polonorum. Col. Agrip. 1589. str. 215.

cel ten w znacznej części osiągniętym został, przecież potrzeba i konieczność wniknięcia w ducha ustawy i rodząca się w wielu razach wątpliwość nagliła do zasięgnięcia rad i objaśnień z Magdeburga. Na usprawiedliwienie zdania tego dość jest przytoczyć rękopism Ortelów prawa Magdeburgskiego posiadany przez W. Józefa Muczkońskiego Profesora i Bibliotekarza Uniwersytetu Jagiellońskiego, o, który z zwykłą sobie uprzejmością nie odmówił i przejrzania go i udzielenia dokładniejszej o nim wiadomości. Rękopism ten poprzedzony rejestrem obejmującym trzy ćwiartki nie liczbowane ma następujący tytuł:

Poczynania schie prawa Maideburskie barzo przewielmy kasdemu wprawie mieiskiem sziedzaczemu usszitheczne Latha boschego
1. 3. 5. 5.

po którym czytamy te wyrazy:

Ku czezy ku chwalye bogu oyczu wschemogoczemu szynu yego y duchu szwyathemu y ku roszmoschenyu prawa krzesczyańskyego przesz doctory duchem szvathem spravionego: wszywayacz laską ducha szvyathego aby raczył wpomocz poczacz y dokonacz czo dobrego: bess kthorey sadnego poczadku ythess dokonanya slusznego vykkladu wszelka

rzecz konycza nyemosche myecz. Naprzód przyaczyelski poklon szewszitkyem dobrem pomnoschenyem szaszjadczstwa spolnego. my przisziesznyezy prawa Miastha Maidemburskiego powyadami: gdy od poczathku szvyatha przyrodzone prawa byly. kthore schye dzyaly myedy lyudem boskiem wthem oddawnych czaschow y nynyeiszich viedsche y gorsehe sloszezy czlovyecze schie roszmanaschaya. chezancz czo dobrego szrandzenia vynalyesz. aby schie nyemnoschily wystepy lyuczkye ushavyamy prawa y skazanya orthelyow. ku lyuczkyey nauce. kthore schie maya snyemyeczkiego yaszyka w polsky vyklad themi slovy.

Rękopis ten składa się z 148 ćwiartek z jednej strony liczbowanych; pisany jest jednostajną ręką i całość w sobie stanowi; nigdzie w nim nie ma wymienionego ani tłumacza ani piszącego; żaden ortel nie jest datowany; pod napisem treści idzie przedstawienie przedmiotu, a następnie odpowiedź lub odpis przysiężników z Magdeburga. Dla powzięcia lepszego wyobrażenia całego rękopismu przytaczam jedną odpowiedź na str. 37. zamieszczoną, a która brzmi:

Dalici posłali prziszesznychci do maidemburku themi slovy ostharem obiczayu czo za prawo.

Odpowiedź

Natho my prziszesznychci smaydemburku movyemy zaprawo yakoszmy pierwey vam pissali. ass prziszasznychci maya drugye prziszesznychci vybyeracz. tho jest nam dobrze pamyethno. a yest prawo podług maydemburskiego prawa, awsdzy dobrze stharze obyczaye osthavyaya schie podług prawa. a czynya prawo sdlugych czaschow vybyeraly raycze sthara dawna prziszesznychci sdo- puszczenyem oszwyeczzonego Waschego Pana Krolya. thedy szwaschego stharego obyczaya moshecze dobrze wlawieczy na sandzye szyedzyecz y prawo vyrzecz aby wydawacz podług prawa.

Z przytoczonych wyrazów a nawet z dokonanego przekładu Ortelów przysiężników Magdeburskich za czasów Zygmunta I. przekonąć się można: iż mimo wzbronionych nagan do Halli i Magdeburga częste i gęste z miastami temi zachodziły stosunki, a przynajmniej: że nie samo tylko prawo pisane, ale i wyroki i zwyczaje przysiężników Magdeburskich wywierały znakomity wpływ na sądownictwo nie-

mieckie. Ortele w opisanym rękopiśmie zawarte, nie są bynajmniej przekładem wyroków ławniczych (Schoeffenurtheile) czyli tak zwanych pytań Magdeburskich (Magdeburger Fragen) napotykanych zwykle przy prawie Saskiém, mianowicie od wydania Augsburskiego z r. 1517. *e*). Biblioteka niegdy Załuskich, dziś Cesarska w Petersburgu posiada rękopism Ortelów w języku Polskim pisanych, lecz czyli te zgodne są z opisanym przez nas Kodexem, wyjaśnić nam nie podobna *f*).

Jan Wincenty Bandtkie, jeden z najgłębszych śledzców dziejów prawa niemieckiego w Polsce jest zdania *g*): że statut Łaskiego wydany za czasów Króla Alexandra, obejmuje prawo Magdeburskie takie, jakie za czasów Kazimierza W. było w użyciu; wszakże zdania swego niczem nie poparł i nie usprawiedliwił, a z wyrazów Króla Alexandra przez niego przytoczonych *h*) przeciwny raczej da się

---

e) Ob. C. G. Homeyer Verzeichniss deutsch. Rechtsbücher des Mittelalters. Berlin. 1836. 8.

f) Ob. Janozki Catol. Cod. Mse. bibl. Zaluscianae Nr. 162.

g) J. W. Bandtkie l. I. p. 131 i 132.

h) J. W. Bandtkie l. I. p. 153. 134.

wyprowadzić wniosek, bo skoro sam Kanclerz (Jan Łaski) text według oryginału oczyszczał, poprawiał i nowemi rubrykami tytułował, przeto widocznie po czasach Kazimierza W. praktyka sądowa a może i w mylnych odpisach rozmnażana jego znajomość zamąciła dziką i nie okrześaną czystość jego. Wszakże i późniejszy tłumacz Saxonu Mikołaj Jaskier nie udawał się do najświeższych jego exemplarzy, ale według własnego jego wyznania uciekał się do najdawniejszych jego Kodexów (*collatis vetustissimis illius juris codicibus*). Praca Łaskiego, jakkolwiek wielce szanowana, nie odpowiedziała potrzebie miast i osadników niemieckich, pamiętną jednakże będzie na zawsze z tego względu, że drukiem ogłoszona, po raz pierwszy Saxon w Rzymską przyodziała togę. Statut Łaskiego wydany w r. 1506 nie nabył prawnej powagi i pozostał prywatnym, ale bardzo ważnym dla ustawodawstwa polskiego dziełem.

Cudzoziemcy osiadający w Polsce zachowywali nie tylko obce prawa ale i język swój rodzinny, tak dalece, iż Marcin Kromer w opisie Polski *i*) powiada,

i) *Descriptio Poloniae*. Colon. 1577. 8. str. 49.

iż za czasów jego były całe miasta i włości na Podgórzu i w sąsiednich Rusi i Spiżu, które niemieckim tylko mówiły językiem. Tak jest, język niemiecki był właściwym przy sądzeniu sporów według prawa niemieckiego; wszystkie nawet zmiany, jakie w nie przez uchwalane wilkirze wnoszono, nie innym jak wyroki pisane były językiem. Różność ustawodawstwa i odmiennosc języka używanego przez mieszkańców jeden i tenże sam kraj zajmujących zwróciła na siebie bacność Zygmunta I. Wielki ten w olbrzymich swych pomysłach monarcha, byłby nie równie większą okrył się był chwałą, gdyby nie przestając na czystych tylko chęciach, zniósł był mocą niecofnionój woli przeszkody, jakie wykonaniu najzbawienniejszych jego zamiarów stały na zawadzie. Za panowania Zygmunta ustawodawstwo silnie krzepioném i mimo udaremnianych kilkakrotnie przedsięwzięć zawsze nowemi ruchy odżywianém było. Obok księgi ustaw ziemskich nie } przepomniął Zygmunt o prawie miejskiem; } a pełen nadziei, że jednostajność ustawodawstwa obcych sobie niejako na jednéj ziemi mieszkańców silniej zespoli i zje-

dnoczy, poruczył wypracowanie księgi ustaw Maciejowi Sliwnickiemu, któraby wszystkich mieszczan wspólnie obowiązywała i biegła w pomoc tam, gdzie prawo ziemskie w swych rozporządzeniach mniejby się dostatecznym okazało. Płonne to jednak były życzenia! Praca Macieja Sliwnickiego przeminęła bez śladu, i za ledwo pamięć jej ocaliła troskliwość jednego z zbieraczy dawnych druków polskich k). Ale kiedy z jednej strony wszystko, cokolwiek w zawodzie ustawodawstwa rodzimem być mogło, niszczało w zatargach szlachty z panującym monarchą, nieodzowną z drugiej strony było rzeczą nie tylko zachować raz już przyjęte ustawy, ale je zarazem do obecnego stanu potrzeb zastósować. Nie sami osadnicy niemieccy stanowili liczbę mieszczan; obudzony przemysł i ogólna pomyślność zwabiała i Polaków nie szlachtę do osiadania w miastach i miasteczkach; cudzoziemcy w późnym rozrodzeni pokoleniu zapominali własnego języka i krajowym przemawiać poczęli; za rozpowszechniem tém mowy polskiej, nawet w sądowe wciska-

k) Ob. Posiedzenie publiczne Uniwersytetu Warszawskiego z r. 1826. 4to.

jącój się izby, wynikła potrzeba i konieczność nadania ustawom niemieckim innėj postaci i przybrania ich w dostępnejszą dla każdego szatę. Język polski, jako rodzimny, a łaciński, jako naukowy, były dwoma środkami, które Saxon w obieg przekonania i znajomości wprowadzić były mogły. Końcem przywiedzenia tego do skutku Zygmunt I. wyznaczył kommissyą z panów rad i celniejszych prawników rajców krakowskich z poleceniem, aby przekład Saxonu bądź w polskim bądź téż w łacińskim wygotowali języku. Jakoż rajce Miasta Krakowa podjąwszy się téj mozolnej pracy, rzecz tę Mikołajowi Jaskierowi Sekretarzowi swemu powierzyli; a który z taką dokładnością z przyjętego na siebie uścił się obowiązku, iż Zygmunt przywilejem w Sobotę po święcie Śgo Michała Archaniola w Krakowie r. 1535 wydanym nie tylko przekład ten potwierdził lecz co większa za obowiązujący wszystkie miasta i sądy ogłosił i exemplarz przekładu tego w skarbcu królewskim dla wiecznej pamiątki zachować polecił. Tłumaczenie Jaskiera nadało wahającemu się i zmiennemu prawu niemieckiemu w Polsce pewną stałość i tęgość, którą do wy-

sokiego stopnia podniosła jeszcze praca Adama Bursiusza w wydaniu Zamojskiem z 1601 r. otwarłszy obszerne pole do naukowych haseł, w jakie się puścili Andrzej Lipski, Cervus Tucholczyk, Groicki, Czaradzki i inni. Przekład polski Saxonu Pawła Szczerbica jakkolwiek nie bez zalet, nosi przecież na sobie cechę téj niedołężności i téj niemocy, jaka cały kraj po r. 1600 pod każdym opanowała względem. Prawo Magdeburskie utrzymywało się w sądach miejskich aż do zaprowadzenia kodexów austryackich i pruskich.

III.

Nigdy ustawodawstwo, jeśli nie ma być sprzeczném z rozwijającemi się codziennie stosunkami społeczeńskiego życia nie może pozostać przy pierwotnych swych rozporządzeniach, ale je musi rozszerzać żogólnym postępem rodu ludzkiego i do potrzeb jego je naginać. Czas i miejsce są głównemi źródłami wszelkich zmian w ustawodawstwie. Prawo Niemieckie, jakkolwiek niemieckich wiążące osadników, przeniesione jednakże na Polską ziemię nie mogło się przyjąć w całej swój ob-

szerności, bo urządzenia krajowe, zwyczaj panujący i sposób widzenia rzeczy nie dał się w całości z niém pogodzić. Najważniejszą korzyścią wypływającą z prawa niemieckiego było: iż rządzeni niemi mieli pewny udział w ustawodawstwie i dowolnie według potrzeby zmieniać je mogli. Zmiany te zaprowadzano zwykle tak zwanemi uchwałami pospółstwa czyli wilkirzami (plebiscita) lub téż postanowieniami i przywilejami królów, zawsze niemal na przedstawienie zwierzchności miejskiej wydawanemi. Od nadania Krakowa prawem niemieckim długi szereg lat upłynął bez śladu, azaliby w témże prawie zaszły jakie zmiany, i od piśmienniejszych dopiero czasów Kazimierza W. zjawiają się już to przywileje, już wilkirze, już wręście ordynacye, które wywracając dawniejsze przepisy księgi Magdeburskiej, świadczą o życiu tegoż prawa i wpłynieniu na ogół rządzonych nim mieszczan. Przebieżmy z nich ważniejsze. I tak:

I. Co do zawierania związków małżeńskich.

Pomijając przepisy odnoszące się do ukrócenia zbytku przy uroczach weselnych, Kazimierz W. przywilejem w Sandomierzu na-

zajutrz po Narodzeniu Najświętszj Panny r. 1556 wydanym zastrzegł: iż ktokolwiek w mieście Krakowie dziewięć lub wdowę porwie albo ją gwałtownie zatrzyma, wypędzony będzie z miasta na zawsze; niemniej porwana utraci prawo do ojcowizny i wszelkiego dziedzictwa na nią spadającego w ciągu życia porywającego: co większa dzieci, bądź synowie bądź córki, z nich spłodzone, utracą prawo dziedziczenia przez głowę matki pod czas życia ojca swego; po śmierci atoli porywającego żona i jej dzieci otrzymają spadek, odbierając wszelkie dobra tak ruchome jak i nieruchome. Nadto w tymże przywileju postanowił: iż gdyby dziewica lub wdowa potajemnie i bez rady i zezwolenia ojca i matki, krewnych i przyjaciół za mąż poszła, pojmujący ją za żonę wzbroniony będzie miał wstęp do miasta przez lat dziesięć i żadnego nie będzie mieć prawa do własnego jej majątku i do dóbr tak ruchomych jak i nieruchomych, które zostawać będą pod strażą i opieką sąsiednich i wiarogodnych żony przyjaciół i rajców. Wszakże rozporządzenie to nie stosowało się do ubogich, którym bez zezwolenia nawet małżeństwa zawierać dozwolono.

II. Co do sprawowania opieki i kurateli.

Dwa są przywileje dotyczące opieki w mieście Krakowie, pierwszy Kazimierza wydany w Krakowie w niedzielę po S. Gallu r. 1342. którym potwierdzone zostały wilkirze (constitutiones seu arbitria) przedstawione przez rajców i starszych mieszczan w treści: iż każdy, w razie choroby takiej, iżby się o życie obawiać należało, albo gdyby kto przedsiębrał podróż do ziemi świętej i puszczał się w dalekie drogi i za morza, będzie mógł w obecności trzech rajców wybrać jednego lub kilku opiekunów dla dzieci lub krewnych swych małoletnich i dla wszystkich rzeczy tak ruchomych jak i nieruchomych, kogobykolwiek bądź zechciał, bądź z przyjaciół bądź z obcych, a którzy mieć będą zupełną moc i władzę, jakby to z przyrodzenia do nich należało. Gdyby bliżsi chcieli ten wybór zaskarżyć nie będą mocni czynić tego dopóty, dopokąd synowie nie dojdą wieku lat piętnastu; gdyby dziewczyna poszła za mąż w ciągu tego czasu, mąż obejmie nad nią opiekę mimo obecnego postanowienia; — drugi Władysława Jagielly z r. 1395., którym zalecił: iż żaden ksiądz ani żadna osoba duchowna nie mogła być ustanowiona przez testament ani opiekunem ani kurato-

rem pod zagrożeniem i wymierzenia kary i zaboru dóbr ruchomych i nieruchomości na rzecz skarbu, z których połowa szła na rzecz rajców miasta.

III. Co do zobowiązań.

Według przywileju Kazimierza z r. 1342 nikt w obrębie miasta nie mógł kupować lub sprzedawać czynszu z dziedzictw, które mógł otrzymać przez spadek lub je posiadać. Ktokolwiek kupił dziedzictwo i posiadał je przez rok i dzień jeden bez żadnego zakłócenia, posiadał je nadal spokojnie z strony wszystkich mieszczan tak młodszych jak starszych; wręczcie kto posiadał dziedzictwo zastawne miał obowiązek zachować je i nie sprzedawać aż po upływie roku i dnia jednego; a według przywileju Zygmunta III. w Warszawie pod dniem 12. Października r. 1592 datowanego i wilkirz miejski zatwierdzającego, żaden mieszczanin jurydykeyi miasta Krakowa bądź z osoby bądź z dóbr poddany nie mógł czynić żadnych zapisów i rekognicyj w innym sądzie pod karą 10 grzywien w urzędzie radzieckim natychmiast złożyć się mających, a gdyby kto uczynił to dla ważnych przyczyn, w ów czas rekognicya wniesioną być była powinna do akt radzieckich lub ławniczych miasta

Krakowa w rok i sześć niedziel pod jój nieważnością w razie nie dopełnienia tego przez którąkolwiek z stron interessowanych.

IV. Co do testamentów i spadków.

Przywilej Kazimierza z r. 1338. opiewa: iż nikt żadnych posiadłości i dziedzictw nie może zapisywać i przenosić na osoby duchowne i zakonne; lecz ktoby chciał majątkiem swym w ten sposób rozporządzić, powinien sam, a w razie śmierci jego executorowie testamentu sprzedać ojcowiznę lub dziedzictwo i rozrządzić zebranemi z sprzedaży pieniędzmi według woli i upodobania swego; iż w razie bezpotomnej śmierci mieszczanina lub kupca i w braku prawego sukcesora jego połowa dóbr ruchomych i nieruchomych po nim pozostałych przechodzi na skarb królewski, druga zaś na użytek i rzecz miasta. Ważniejszym atoli nie równie jest przywilej tegoż króla z r. 1363, którym artykuły o geradzie i wzajemném dziedziczeniu małżonków przez rajców przedstawione w całości zatwierdzone zostały. Oto jest osnowa zatwierdzonego wilkirza:

W razie nastąpionėj śmierci małżonki jakiegokolwiek mieszczanina krakowskiego wszystkie sprzęty (gerada) należćć będą do

pozostałego przy życiu małżonka i do dzieci bądź męzkiej bądź żeńskiej płci z wyłączeniem wszystkich krewnych. Jeśli żadne nie pozostaną dzieci, wszystkie ruchomości, jakie żona wniosła do domu męża, albo jakieby się jeszcze znajdowały, staną się własnością jej siostry albo najbliższej jej krewniej. Gdy mąż po śmierci pierwszej i drugiej żony pojmie trzecią i umrze, w ów czas cała gerada, jaką za życia swego posiadały z obojjej strony przejdzie na pozostałą wdowę i nikt w tém wzruszyć jej nie będzie mocen.

Najważniejszym atoli pomnikiem ustawodawstwa miejskiego krakowskiego jest wilkirz potwierdzony przez Zygmunta I. przywilejem w Sobotę po dniu S. Piotra w okowach r. 1550 wydanym, którego osnowa znana jest z pracy Groickiego, który ją wprawdzie nie całkowicie ale cząstkowo i w odpowiednich przedmiotowi miejscach ogłosił. Wilkirz ten był nawet wzorem wszystkich późniejszych po innych miastach zaprowadzonych co do spadków wilkirzów i dla tego postanowiłem go zamieścić w skróceniu i przekładzie z r. 1535, a przeto współczesnym, w spodziewaniu: iż i sam pomnik prawodawczy i język w nim zachowany miłym będzie upominkiem.

ARTICULI

SAMKNYONE PRZESZ RAYCZE

Y PRZESZ WSZITHKO POSPOLSTHO
CRACOWSKIE.

Napyerwey wnekovye y wnaczky oboyakiey plsczy kthorzy abo kthore pochodza od szynow abo oddzyewek maya wsthepicz w dobra dzjadowskye y habyszne, yako sthoyacze, thako ruchayacze myasztho szvych rodzyczow umarłych. Thako zaiste roszumyeyacz. Jesly by szyn poyal żone czaschu szywotha szwego oycza y mathki, abo thesche czorka poyela by mescha, possobye zostahavywschi dzieczy pomarłyby. gdy by ich oczyecz yeszcze abo mathka szosthali zywy. Thedy ony dzieczy oboyakiey plczy yako szynowe. thako thesche czorczyne maya wsthapicz wymyeny po szmyerczy szwego dzyadka y babky. y one czescz kthoraby myely oczyecz ych, abo mathka wsszyancz. ony dzieczy veszma. atho wymuyacz. gdy by oczyecz abo mathka thich tho dzieczy czaschu żywotha szwego wszyely nyecz szymyenia szwoich rodzyczow Jeslysche przedthem sthaly thakowe blandy wprzipuszczeniu wnaków abo wnaczek wymyeny. thedy nyemaya biez odnowyone za umocnyona nynyeischa uchwała. alie prawe maya zagaszacz. abovym thy nynyeische uchwały nyenapzesle schye rzeczy szczyagaya. alye naprzisle.

O WNECZKACH.

A o wneczkach kthore pochodza od szynow abo odczorek zarzeczonych tho iest gdy by oczycz abo mathka onych szynów. abo czorek dobrowolnye przishedszi przed urzand radzyczky abo sandowny zarzekly by szynow ku spadnyenyu szwego ymyenya nanye; tho ynaczye schye roszumye; abovym thaczy nyemoga wsthapicz w dobro abo wymyenye dzyadowskie. abo wbabiszne. gdyssz any rodzyczy onych tho choczy thesch dobrze byly żywy. dlya thego ische ssza szarzczeny nyczby nyewszely.

O SCHENIE.

Pothem gdy by schona kthoregoscholwiek myeszczany na sthego szvyatha zesla. posszobie sosthavywschy dzyeczy szyny, abo dzyewki yedno abo vyancye. Thedy wszisthka opprawa kthora pospolyczye zowa geradą wszisthek domovy grath: kthorymkolwyek ymyenye byl by veszwan nynakogo ynego ynschego ma spasz yeno na mescha y na yego dzieczy kthoreykolwyek by byly plczy oththego odpadzayacz wszisthky bliskye sziostrzy y krewne przerzczoney zony umarley, a gdy by pothem dzyeczy pomarley, kthoreby yeszcze nye byly zarzczone, ono wszisthko ma schie zostacz przy oyczu, a zadny ynschy nyema myecz do thego bliskoschy.

A yesli by schona umarla a nyeszosthavylaby possoby dzycy. thedy tho wszithko czo sluschy na odprawe. abo thesche sprawa szalyschy. kthore rzeczy szoba w dom mescha szwego wnyosla: atha bandancz yeszcze szywa od szyebye nyeoddalyła. any thesche dawnosczia czaschu nyeszvyodschalo, any schye napszowalo. Thedy szyesthrze tho rzeczoney umarley. abo kthorey ynschey blisschey przez messza ma bycz vydano, a ynsche grathy ve sloczye, szrebrze, klyeynocziech wpyenyadzocho gothowych y ynsche wszithkye rzeczy od vyela do mala, ku odprawy nyezalyezaycze, kthore zostaly u mescha po nyeboszcze, otho wszythko odbliśszych nyeoboski zony zadnem obyczayem nyema bicz nagaban. Tho thesche vistrzegayacz ysche ona sziostrha, abo bliska kthora thakowa odprawą ma wszyacz, maschovy umarley sthych rzeczy kthore ma wsszyancz ma zosthawycz y yesth povynna tho czo prawo ukazuye, tho jest losche uslane y ynsche rzeczy uprawye vypissane y ynsche wszyczky rzeczy kthore masch zenye szwey przed veschelyem, abo povesszelyu dlya poczesznosczy y ku okraschie szwey kupyl y sprawyl ve sloczye szrebrze schaczyech, kleynoczyech, upomynkoch y ynsche rzeczy nyevymvyacz, kthore myedzy tha odprawa zadnem obyczayem nyemoga bycz

polyczone: ale po szynierczy schenyney tho wszyczko vschebye masch iako szwe wlaszne zatlirzyna i any schie otho zadnemu sprawyacz nyeiesth povynyen.

Pothem wukazanyu myloseczy malschenysthwa y w przirzeczyu vyernoseczy yednego malzonka ku drugyemu, czokolvyek masch schenye szwey, abo theże schona meschovy, czasszu ich szywotha daly by szobye, szapissaly, odkazaly, abo nakthorem ymyenyu umocnyly. Tho wszythko ma bycz mocno a nyeprzelomno ani od szadnego czlovyeka przess szadna sprawą nyema bycz odmyenyono.

O SPOLNEM DAROWANYU.

Pothem darowanya thesche spolne kthore myedzy szobą malzonkovye zadnego plodu nyemayaczy szvykly, szobye darowacz yako spravyedlyvye, a kthore schye sgadzaya sprawem. chcemy ischeby byly moczne a nyenaruschone Bandzyely wolno yssch masch zenye, a zaschye zona meschovy kthorzy szadnego nyemaya plodu, da, daruye, odkasche, przed urzandem radzyczkiem aho sandownem wszythko dobro sthoyacze y nyesthoyacze od velya do mala, zadney rzeczy nyevymuyacz, kthoremsche by kolvyek ymyenyem byly vesz-vany, kthore rzeczy maya, abo maya myecz. lyuboby myely szymyenia oyczowskiego, aho

maczyerzisthego, lyubo nabythe szwey robo-
thy wlaszney, banda wolny zobye vespolek
dacz, darowacz y okazacz na viecznosc on-
mu kthory sznych szyw szosthanye Any przez
szadnego czlovyeka nyema bycz slomyano abo
slamano,

U O THESTHAMENCZIECH.

Testhamenty abo wolye osthateczne lyubo
by byly yawnye sprawyone przed urzandem
radzyeczkyem abo sandowem abo thesza sza-
pyeczethowane byly by poloschone do urzandu
sandownego, abo radzyeczkyego. Thakowe the-
sthamenty maya inycz na vyekuysthy czasch
mocznosc a dussosc. Tho vymuyacz ische-
by wonych thesthamenczyech zapyeczethanych
nycz nyebylo vypissano przeczywko prawu
myeskyemu, a ischeby schye nycz nyeod-
sthrzelalo odpospolythego gmynu myeskyego,
a wthakowych, lyubo nyezapyeczethanych, cz-
okolvyek masch schenye abo zaschye zona me-
schovy, abo kthoremu ynschemu opczemu szy-
myenya nyestoyaczego y sthoyaczego szobye
vespolek by daly darowaly, zapissali, na krze-
szyyanskye uczynki odkazaly, y ynschemu
dlug visznaly. Tho ma bycz sthalo mocno
a nyeprzelomno; any przez szadnego bliskiego
ma bycz odmyenyono. Tho thesch kthemu
przidayacz. Jesly by sznac wthesthamenczyech

zapyeczethowanych y jawnych byla by czastka nyeyaka, kthora by byla przeczyw prawu, abo uchvalye myeiskiey, a wszakosch wsdy dlya tego wszysthek thestamenth nyema bycz slaman any nysczon thilko ona czastka ma bycz odrzuczona, kthoraby byla przecywna prawu, abo uchvalye myeiskyey: ynsche wszistky rzeczy wthem thestamentczye maya bycz sthale a moczne. A wszakoss ymyenya y dobra sthoyaczego na szmyerthelney posczyely od bliższych nyesluszno oddalyacz. abovym by thoschy sdalo przeczywko pospolythemu prawu. a summa pewna naymyenyu komubykolwyek na thestamentczye chczał zapissacz abo na krzesczyanskie uczynki odkazacz. tho mosche uczynycz.

CZASSZU POVYETHRZA JAKI THESTAMENTH MA BICZ.

Thesch czasszu powyethrza, yesly by ktory myesczanyń masch abo zona nyemogly myecz urzandu radzyeczkyego any sandownego przed kthorem y by myely opovyedzyecz y obyavycz testamenth y szwoye wolya. Thedy prziszwaschy kxobye dwu. abo thrzech stharszych czechowych abo saszyadów ynszych lyudzy zacznych przed nyemy ma opovyedzyecz y obyavycz szwoya wolya. a ony szaschy przed rayczamy abo przed sandem oną wolya pod prziszzyega visnaya a thedy on testamenth ma

myecz mocz y ma bycz wkxyagy myeiskye zapissan.

A yesli by ktho szwa upora szmyal przezschyc abo przeskogo ynschego thi rzeczy przerzeczzone kthoremschekolviek obyczayem vynalyeszyonem lamacz abo schyc yem przeczyvycz szmyal, thedy then yako przesthapeza, a kthori szmye gwalczyez pospolythe prawa ma bicz karan. —

O SPERUNKU VIPISS.

Jesly by ktho vymyenyu kthorego umarlego schperungk uczynyl, a dzyeczy by onego nyedorosly szwoych lyath a dlug by thakovy byl szvyadomy y yawny abo przezsch visnanye thestamenthove abo przed urzandem radzyeczkiem abo sandownem bil by visnan, abo thesche yeszeby schyą dzyalo o possak zosthaley wdowy. Thedy sthanawschy przed pyerwschem y wthorem sandem ma poszvacz thestamenthnyki y opyekuny dzyedzynie. — Thamze thrzeczy sand przesznye ma bicz dopuszczon choc by thesch dzyeczy nyedorosly szwoych lyath. Thedy wsdy ma szie sthacz zaplatha vedlug thego yako szye sczyaga ymyenye.

Czo yesly by dlug nyebyl yawny. tho iest ysche nyiesth zapissan przed rada abo wsandzyc, any visnanye wthesthamenczye. alye thylko przez zame sulbryphy kthore nyekyedy mo-

ga bycz zathrzymany. Thedy sthanawschy na pyerwschem y na wthorem roku sandownem. Thrzeczyego sandu dwa kroc a navyeczey thrykroc ma schye sthrzec a naosthathek ma bycz zapissana yego pilnosc wkxyagy sandowne, any yusz vyaczey povynyen schye sthrzec rokow alye pod onym zapissem, thak ma thrwacz ona sprawa. asz dzyeczy doroszną y przida ku roszumovy. kthorzy pothem maya bycz poszwany athak banda posthapowacz thak yako prawo ukazuye.

A yesly by schperwngk bil uczynyon przeczyw dlusznykovy. Thedy abo thakovy dluznyk sbyegl by, a byl by dostatheczne doszvyadczone ysche sbyegl, a tho yscheby schye wklasthorze thayl abo by myal listh scheliazny, od krolia abo od myastha na skoda yszczów. abo kthoremsche by kolvyek obyczayem ukasche schye byc sbyegyem. Thedy pothakym doszvyadczenyu themu kthory by spervungk uczynyl, Thrzeczy sand mosche dopuszczyc y szwoye prawo mosche uczynycz nad yego ymyenyem zapisaawschy dosthatheczne sandovy o skode abo o przenagabanye kthorychkolwyek person dlya thakowych rzeczy schpervunkovanych.

Czo yesly przeczyw thakowemu dlusznykovy nyemosche bycz dosthatheczne doszvyadczone ischeby sbyegl, alye schye thilko naczass schro-

nyl od myastha thedy sthanawschy na pyerwem y nawthorem roku sandownem, na osthathek ma schyą sthrzecz thrzeczyego sandu na rok y nadzyany. Przesz then czas pozew od woytha myeiskyego ma bicz wszyath a poszwacz thego gdzyc by kolvyek mogl bycz nalyczyon a po roku y yednego dnia yeśli by go nyemogl dosthacz, aby go poszwal ku thrzeczyemu sandovy, a pilnosez by szwa przed urzandem opovyedzyl yschego ku poszwu nyemogl nalyesz. Thedy thrzeezy sand ma bycz yemu dopuszczon wymyeny yego a thamsche ma czynycz tho czo prawo yego ukazuye.

V. Co do właściwości sądu.

Liczne są przywileje zapewniające mieszczanom krakowskim prawo rozpierania się sądownie jedynie w sądach miejskich, a mnogość ich dowodzi: iż rozporządzenia władzy zwierzchniej w tej mierze nie były dość święcie szanowanemi. Już Kazimierz W. w przywileju z r. 1356 zalecił jak najmocniej, aby mieszczanie krakowscy i używający prawa cywilnego nie byli wywoływani do innych sądów, wyjąwszy przypadek, gdyby w mieście prawu posłuszni być nie chcieli. Władysław Jagiełło wydał przywilej w r. 1399 o nie wywoływaniu i niesądzeniu mieszczan krakowskich w jakimkolwiek bądź innym sądzie ziemskim lub duchownym, a który w ca-

łej osnowie potwierdził i ponowił Alexander przywilejem w r. 1504 wydanym. Za czasów Zygmunta Augusta ogłoszony został na walnym zjeździe Piotrkowskim w roku 1565 przywilej wyłączający mieszczan z pod wszelkich juryzdykcyj. Wszakże w lat trzy, bo w d. 5 Paździer. r. 1566. przywilejem w Warszawie wydanym tenże Zygmunt August zalecił mieszczanom krakowskim nie wywoływać współmieszczan do innych sądów nad te, które nadaniami i postanowieniami były dla mieszczan i są właściwe; przestępujących zaś rozporządzenie to, nakazał karać chłostą cielesną lub pieniężną albo obiema zarazem stósownie do okoliczności; wreście stronie czującej się być uciążoną wyrokiem takiego obcego sądu zachował wolność odwołania się do króla; a lubo tymże samym przywilejem zniósł wszelkie wyłączenia z pod juryzdykcyi magistratu i zachował je jedynie dla rzemieślników używanych do zamku krakowskiego albo do budowania machin wojennych, tudzież dla tych, którzy ciągle na dworze królewskim zostają, przecież na skutek przedstawienia magistratu: iż wyjątkowość takowa sprawia wiele zaburzeń i rozzuchwała mieszczan, uchylił wszystkie przywileje bądź przez siebie bądź przez przodków swych

nadane, a mieszczan z pod juryzdykcyi miejskiej wyłączające, jak tego dowodzi przywilej jego z d. 26 Maja r. 1371. Nakoniec Jan Kazimierz na dniu 6 Lut. r. 1649 nakazał: ażeby tak pod czas panowania jak i bezkrólewia mieszczanie krakowscy nie gdzieindziej tylko przed magistratami miejskimi, a magistraty przed sądem królewskim odpowiadały pod nieważnością processu i sądu, oraz karą 300 grzywien za wywołanie.

VI. Co do występków i zbrodni.

Najdawniejszym do miejsca tego odnoszącym się przywilejem jest postanowienie Kazimierza z r. 1336, mocą którego każdy obwiniony o zabójstwo i czujący się być winnym a z miasta uciekający, uważany będzie za wygnańca; jeśliby zaś w późniejszym czasie pojednał się z przeciwnikami swojemi wzbroniony będzie miał wstęp do miasta przez lat dwa od chwili zawartej zgody. Kto obwiniony jest o zabójstwo, a nie czując się do winy nie ucieka z miasta, lecz przeciwnikom odpowiada i przysięga, a jednakże później układa się z przeciwnikami, ten również wzbroniony ma wstęp do miasta przez dwa następne lata. Gdy kto wykona przysięgę na zabójstwo, po-

źniej zaś okaże się być winnym, ten za popełnienie krzywoprzysięstwa ulegnie karze przez rajców miasta według ich upodobania wymierzyć się mającej. Wreście każdy przybywający do miasta w czasie wzbronionego wstępu i schwytyany płacił dziewięć grzywien groszy bez zmniejszenia i w całości na rzecz rajców miasta. Drugi przywilej tegoż króla z roku 1342 brzmi: iż każdy mieszczanin lub kupiec, wyjąwszy szlachtę, w razie wskazania go na wygnanie sądzony będzie według formy prawa. Ktokolwiek grałby wyżej nad skojec w kostki lub kręgle, bądź mieszczanin bądź kupiec, zapłaci kary grzywnę na rzecz miasta; a jeśliby się przytrafiło, co niestety! dość często się zdarza, iżby kto został zabity lub zraniony w dzień lub w nocy, mając jawną ranę, a nie mógł się dostać do ławników dla spóźnionej pory, powinien się udać do wójta i przygodę swą objawić, a tak dobre mieć będzie prawo jak gdyby się wśród nocy użalił. Gdyby się wszczął spór jaki pomiędzy mieszczanami i wmieszal się weń bądź mieszczanin bądź gość uzbrojony i nie chciał sprawy swęj prawem dochodzić, broń jego stanie się własnością miasta; każdy zaś uzbrojony za-

płaci grzywnę na rzecz tegoż miasta. Wreszcie według ustawy tegoż monarchy z roku 1558 jeśliby rycerz (miles) albo szlachcic ziemianin zabił lub zranił mieszczanina, sprawa o zabójstwo i rany dochodzoną być miała według prawa polskiego przed królem lub jego namiestnikiem (substitutus) zwyczajną mającym jurysdykcyą; przeciwnie gdyby mieszczanin zabił lub zranił rycerza lub szlachcica ziemianina, sprawa sądzoną być miała według prawa miejskiego w obecności króla lub jego namiestnika, tudzież w obecności dwóch trzech lub więcej rajców i mieszczan. W dalszym porządku ustaw przedmiot karny mających na celu napotykaemy przywilej w Budzie we czwartek po Zielonych świątkach r. 1444. wydany, którym Władysław Jagiellończyk nadał miastu, rajcom i ich czeladzi prawo ścigania i ujmowania wszystkich gwałcicieli, złodziei i innych zbrodniarzy po całym kraju bez względu na stan i urodzenie, a ujętych sprowadzania do Krakowa i sądzenia według prawa i ich przewinienia wzywając zarazem do udzielania czynnej w tej mierze pomocy wszystkich kasztelanów, wojewodów, dignitarzów, starostów, sędziów, podsędków, hurgrabiów, wójtów, sołtysów,

rzędzców miast i wiosek i t. d. Tu również należy Edykt Zygmunta I. w Krakowie w wigilią Oczyszczenia Najświętszej Panny w roku 1557. do wszystkich stanów ogłoszony, mocą którego Zygmunt I. z uwagi na mnożące się paszkwile wymierzone przeciw radzie królewskiej, królowi i świętym i wyszydzające obrzędy i inne postanowienia kościelne, orzekł: iż każdy bądź piszący bądź rozsiewający paszkwile w jakimkolwiek bądź języku ulegnie karze śmierci; dla wykrywających zaś sprawców tego rodzaju zbrodni postanowił wynagrodzenie w ilości stu dukatów ze skarbu królewskiego wypłacić się mających. Wreście nie można tu pominąć ordynacyi Stefana Batorego w Krakowie d. 27 Paździer. r. 1578. wydanej, ważnej i dobrze napisanej, o zachowaniu pokoju w mieście i uśmierzeniu rozterek.

Zbiór dokładny wilkirzów nie tylko krakowskich ale i innych miast niemałoby się przyczynił do wyjaśnienia historyi prawodawstwa niemiecko-polskiego. Pracą tą zajmuje się obecnie Antoni Zygmunt Helcel O. P. D. i spodziewać się należy po głębokiej jego znajomości rzeczy prawnych, iż zbiór ten nic do życzenia nie pozostawi.

IV.

Nadanie miasta Krakowa prawem niemieckim i uwolnienie go od wszelkich ciężarów i danin pociągało za sobą konieczność urządzenia w nim władzy sądowniczej i administracyjnej. Nie wiadomą jest rzeczą kto i kiedy urzędy Wójtowskie i radzieckie postanowił, to jednakże jest pewnym: iż w Krakowie przed r. 1257 wymiar sprawiedliwości należał już do wójtów, gdyż w przywileju nadawczym Bolesława Wstydliwego wymienieni są trzech wójtowie: Gedwitz nazwany Gilwitz, Jakub niegdyś sędzia w Nizie i Detmar nazwany Wolk, a co oczywiście popiera wniosek wyżej zrobiony, iż przywilej nadawczy był tylko uogólnieniem prawa niemieckiego już wprzód w mieście rozkrzewionego. Władza Wójtów i ich prerogatywy w Krakowie były obszerne i wielkie, tak dalece: iż mianowanie nawet rajców do nich samych należało; a gdy wyniesienie na stopień burmistrza było skutkiem wyboru rajców, łatwo pojąć: że urząd Wójtowski wyższym był od urzędu radzieckiego, a nawet burmistrza. Taki stan rzeczy trwał do r. 1310 w którym Władysław Łokietek wy-

mierzywszy sprawiedliwą karę na buntowniczego wójta Alberta, odjął następnym wójtom prawo mianowania rajców, a poddawszy i wcieliwszy urząd wójtowski do urzędu radzieckiego prawo nominowania rajców przeniósł na Wojewodów Krakowskich. Odtąd dwie oddzielne zupełnie władze zlały się w jedną i stanowiły tak zwany magistrat dzielący się na dwie części, to jest: na urząd radziecki i na urząd wójtowsko-ławniczy, z których każdy oddzielną miał jurysdykcją. Według przywileju Kazimierza z r. 1342 wyroki i wszelkie czyny rajców w zwykłym posiedzeń miejscu dokonane miały mieć taką moc, jak gdyby przed sądem gajonym zapadły. Na przedstawienie Spytka Wojewody Krakowskiego Władysław Jagiełło przywilejem z r. 1393. uwolnił rajców od czynienia jakichkolwiek datków wojewodzie krakowskiemu za wybór na urząd radziecki. Nie zawsze droga zasług otwiera przystęp do wyższych dostojństw; nie raz uboczna protekcya i względy narzucały magistratowi rajców mniej zdolnych do godnego piastowania powierzanych im posad, dla tego Zygmunt I. przywilejem w Krakowie w sobotę przed niedzielą środopostną r. 1507

wydanym postanowił: iż nikt nie mógł być obrany rajcą, kto nie był wprzód ławnikiem krakowskim. Zygmunt August potwierdził w Wilnie rozporządzenie ojca swego w całości przywilejem r. 1562 ogłoszonym. Ale kiedy magistrat krakowski widział się z jednej strony ubezpieczonym od przeważnego wpływu zewnętrznego, musiał z drugiej zapobiegać nadużyciom, jakich się nie raz zyskana przewaga burmistrzów dopuszczała. Ta obawa wywołała w piątek przed środopostną niedzielą roku 1543 uchwałę radziecką (senatus consultum), mocą której zalecono: aby żaden z burmistrzów, przybrawszy sobie jednego lub dwóch rajców, nie ważył się wydawać wyroków i czynić zapisów przeciwnych przywilejom lub wilkirzom miasta albo powszechnemu prawu magdeburskiemu i obalać tego w mniejszej liczbie, co przez większą uchwaloném zostało. Czuwanie nad tém poruczono pisarzowi. Podobnemu to nadużyciu władzy przez burmistrza przypisać należy wybór nadkompletnego rajcy; któremu sprzeciwił się Stanisław z Mirowa Myszkowski Wojewoda Krakowski, a Zygmunt August reskryptem z Wilna w d. 22 Grudnia r. 1565 wydanym, nie

tylko protestacyą tę potwierdził ale nawet dodał: iż rajców w mieście Krakowie nie ma być nadal więcej nad dwudziestu czterech, według dawnego za prawo uważać się mogącego zwyczaju i że rajcy nie mogą w miejsce żyjących rajców obierać innych aż po nastąpionęj śmierci lub dobrowolném złożeniu urzędu. Zygmunt III. a za nim Jan Kazimierz dnia 30 Kwietnia r. 1668 i Michał Korybut dnia 23 Grudnia r. 1671 wzbronili ławnikom wyższego prawa magdeburskiego na Zamku Krakowskim ubiegać się o zaszczyt radziectwa miejskiego z zachowaniem tegoż prawa jedynie dla miejskich ławników. Wreście Michał Korybut przywilejem z dnia 22 Marca r. 1670 zatwierdził uchwałę magistratu krakowskiego, aby burmistrze prezydujący według dawnego zwyczaju brali po sto grzywien na wydatki urzędowe z kassy miejskiej. Jakkolwiek przywileje magistratowi krakowskiemu nadane stawiały go w wielkości odpowiedniej świetności stolicy, jakkolwiek szczyt się tém wyłączném prawem: iż od wyroków i postanowień jego odwoływania się szły do samego tylko króla, przecież moc wybierania rajców przez wojewodę krakowskie-

go mroczyła jego chwałę i w niższym niejako od innych miast a nawet miasteczek stawiała go rzędzie. Jan III. dopiero po objęciu rządów państwa odjął to prawo wojewodzie krakowskiemu za wspólnym z nim porozumieniem się i rajców z pomiędzy zwyczajnych ławników, doktorów prawa i medycyny, tudzież syndyków i pisarzy rajcom wybierać polecił, a to postanowieniem w Gdańsku dnia 30 Grudnia r. 1677 wydanym. Nakoniec przywilejem w Żółkwi dnia 20 Marca r. 1686 datowanym orzekł: iż gdyby kto przez wpływy i instancje starał się o otrzymanie radziectwa, zapłaci kary dukatów węgierskich 200. w połowie dla skarbu królewskiego, w drugiej na rzecz miasta.

Z zniesieniem appellacyj do Halli i Magdeburga przez Kazimierza W. i z ustanowieniem wójtostwa wyższego prawa Magdeburkiego na Zamku krakowskim, przybyły do zwyczajnych sądów wójtowsko-ławniczych i radzieckich w magistracie odbywanych dwie instancje w Krakowie, pierwsza już wspomniana wójtostwa wyższego prawa magdeburkiego, druga Sąd sześciu miast (*judicium sex civitatum*) namiestniczo z ramienia króla

sprawiedliwość wymierzający. Przywilej Kazimierza z r. 1356 określił rozciągłość ich jurysdykcji i przepisał: iż wszelkie odwoływania się od sądów zwyczajnych miejskich iść mają do wójtostwa na zamku krakowskim, a od wyroków sądu tego do samego króla czyli raczej do sądu sześciu miast w zastępstwie monarchy wyrokującego. Skład i organizacją obu tych sądów opisał dokładnie J. W. Bandkie w rozprawie kilkakrotnie przez nas powołanej. Tu więc przytoczymy sobie to tylko, co do wyjaśnienia historyi obu tych instytucyj przyczynić się może.

Nie tajną jest rzeczą iż oryginał pierwotnego przywileju ustanawiającego wójtostwo wyższego prawa magdeburskiego na zamku krakowskim zaginął. Nie długo po nim panujący Władysław Jagiełło przywilejem z r. 1399. w oktawę wniebowzięcia N. Panny wydanym dozwolił zakładać i nakazał przyjmować appellacye od wyroków sądu cywilnego krakowskiego, w razie zaś uciążenia strony wyrokiem Sądu Wójtowskiego wyższego prawa Magdeburskiego odwoływać się do samego króla. Tenże Władysław Jagiełło przywilejem w piątek po przewodniej niedzieli r. 1420 potwierdził

przywiléj Kazimierza W. dosłownie go powtórzywszy. Syn i następca jego Władysław Warneńczyk w r. 1444 ponowił przywileje poprzedników swoich *a)* i odtąd przywilej Kazimierowski z r. 1356 i Jagiełłoński z r. 1420 powtarzane były w całej obszerności w później wydawanych przywilejach. Wszyscy bowiem królowie potwierdzali ustanowienie wójtostwa wyższego prawa Magdeburgskiego. Tak Zygmunt I. dopełnił tego w r. 1537. w sobotę przed ś. Janem Chrzcicielem; król Henryk w dniu 14 Kwietnia 1574; Zygmunt III. w dniu 13 Marca 1632; Jan Kazimierz w dniu 12 Lutego r. 1649; Michał Korybut Wiszniowiecki w dniu 24 Października r. 1669; Jan III. w dniu 9 Marca r. 1676; August II. w dniu 3 Paździer. r. 1697; August III. w dniu 3 Lipca r. 1744; wreszcie Stanisław August w dniu 9 Stycznia roku 1768. — Utworzenie Wójtostwa wyższego prawa Magdeburgskiego i wskazanie miast, które ławników do tegoż sądu dostarczać miały, świadczą o wysokim stopniu oświecenia w Polsce i dowodzą kwitnienia dziś zaledwo z gruzów swoich znajomych nam mia-

---

a) Ob. Vol. Legg. T. I. str. 143. 144.

steczek. Wójt i ławnicy sądu tego wyjęci byli pierwotnie z pod juryzdykcyi rajców krakowskich, ale gdy wójtowstwa i sołtystwa po wsiach i miasteczkach przez szlachtę poskupowane i w poddaństwo zmienione zostały, nie mogły okoliczne miasta szczyć się biegłemi prawnikami, którzyby na sądowej ławicy zasiąść mogli, wybierano przysiężników z mieszczan krakowskich, co dało powód do sporu pomiędzy ławnikami wyższego prawa a rajcami krakowskiemi o rozciągłość juryzdykcyi, który Zygmunt I. wyrokiem swym w sobotę w wigilią trzech Króli roku 1538 w Krakowie wydanym w ten sposób załatwił: iż ławnicy wyższego prawa Magdeburgskiego w sprawach rzeczowych czyli wytoczonych o dobra posiadane pod juryzdykcyą cywilną, odpowiadać powinni przed rajcami krakowskiemi lub sądem cywilnym; w sprawach zaś osobistych nie gdzieindziej, jak przed królem lub kommissarzami królewskimi. Nadto tymże wyrokiem, z uwagi: iż ławnicy poświęcają się sprawom i sądom publicznym, uwolnił ich od wszelkich podatków i ciężarów bądź istniejących bądź istnieć mogących ale osobistych, z dóbr zaś nieruchomych na

użytek i potrzebę publiczną podciągnął ich pod wszystkie ciężary, jakie innych dotyczą mieszczan. Wszakże mimo takowego postanowienia rajcy krakowscy zniewalali ławników w mowie będących do placenia szosu, tak dalece, iż Henryk Walezy w dniu 14 Kwietnia r. 1574 zalecił najsurowiej burmistrzowi i rajcom miasta, aby się ani Wója ani ławników wyższego prawa na zamku krakowskim pod tym względem niepokoić nie ważyli, a jeśliby mieli, iżby to tak ich jak i miasta prawa w czem nadwierało, w ówczas aby nie gwałtem i własną powagą, ale zwyczajną drogą prawa przez zapowiedz przed majestat królewski swego dochodzili; przywilejem zaś z dnia 7 Czerwca r. 1574 uwolnił wójtów i ławników tylekroć razy rzeczonych od podwód i podatku szos zwanego. Upadało a'oli znaczenie Sądu pośredniczego na zamku krakowskim, gdy Władysław IV. na przeloczenie Mikołaja Pipana wójta wyższego prawa widział się w potrzebie podniesienia znaczenia tegoż sądu wydanem edyktacyi na dniu 13 Marca r. 1638 aby mieszczanie krakowscy, Lwowscy, Kazimierscy, Kleparscy i inni odwoływali się do

tegoż sądu. Największy jednakże cios pówadze sądu wyższego prawa magdeburskiego zadaly rozporządzenia Jana Kazimierza, gdy król ten wyrokiem w wtorek po niedzieli Misericordiae r. 1652 wydanym, a pomiędzy magstratem i pospółstwem krakowskim z jednej tudzież wójtem i ławnikami wyższego prawa z drugiej strony zapadłym, wskazał wójta i ławników na ponoszenie ciężarów wojennych. W roku 1658 tenże Jan Kazimierz nakazał członkom tego sądu opłacać wszystkie daniny i ciężary, a reskryptem z roku 1659 upomniał ich, aby się za niższych od wójta i ławników miasta pocztywali i do administracyi jego nie mieszałi *b*). Wprawdzie w wynagrodzeniu poniżenia tego Jan Kazimierz reskryptem z dnia 14. Grudnia r. 1666 dozwolił wójtowi i ławnikom wyższego prawa ubiegać się o radziectwo krakowskie, ale przywilej z dnia 30 Kwietnia r. 1668 przez niego wydany zniweczył znowu to zapewnione już dobrodziejswo. Wziętość wójtowstwa wyższego prawa magdeburskiego niknęła z każ-

---

b) Ob. (Filipa Liechockiego) Dyaryusz przyjazdu Najjaśniejszego Stanisława Augusta do Krakowa. Kraków w dr. Gröblowskiej r. 1787, 8vo str. 74.

dym niemal rokiem, przecież sama instytucja w ścięsnionym obrębie dobrowolnej juryzdykcji przetrwała do r. 1791. bo do tój epoki akta jēj dochodzą.

Sąd sześciu miast winien początek swój ustanowieniu Wójtostwa wyższego prawa Magdeburckiego na zamku Krakowskim, a mianowicie przywilejowi Kazimierza W. z r. 1356 w którym monarcha ten zachowawszy sobie prawo rozpoznawania przedmiotów spornych w ostatniej instancji, sąd kommissarski z sześciu miast z ramienia swego do tego delegował. W aktach i rękopismach do których przystęp mieć mógłem, nie doczytałem się nigdzie, azaliby sąd ten oddzielnym ustanowiony był przywilejem, z wyrażenia atoli w processie sądowym z r. 1544. (ob. niżej str. 27) użytego, iż *Commissarii Sex Civitatum sunt ex antiquo et perpetuo privilegiati* wnosić można z pewnością, iż członkowie jego mieli pewne nadania i właściwe sobie przywileje. Z przywilejów odnoszących się do dziejów tego Sądu następne tylko rąk mych doszły. Władysław Jagiełło przywilejem z r. 1399 już wyżej przytoczonym (str. XXXVI.) rozporządził: aby od wyroków wójta i ławników wyższego prawa Magdeburckiego

odwoływać się do króla jako najwyższego, według pojęcia prawa magdeburckiego, sędziego. W tym porządku burgrabia Krakowski z polecenia królewskiego obowiązany był wezwać z sześciu w przywileju z r. 1356 wymienionych miast, po dwóch lub trzech rajców lub ławników, których biegłemi w prawie niemieckim być miał, końcem rozpoznania wyroków i wyniesionych appellacyj pod prezydencją Burgrabiego lub jego zastępcy, miejsce wójta zajmującego. Według dalszej osnowy tegoż przywileju wszyscy i każdy w szczególności mieszczanin i mieszkaniec nie mógł być wywoływany do innego sądu jak do wójta i ławników miasta Krakowa, wójt zaś i ławnicy do swych rajców, a rajce do Króla lub tego, kogo król do tego wyznaczył. Cały wymiar sprawiedliwości stałby się bezskutecznym, gdyby wyroki sądowe do skutku przyprowadzane być nie mogły. Zdarzało się to jednak dość często, iż strony nie poprzestawały na wyrokach sądu sześciu miast i z pod nich się wyłamywały; dla tego Kazimierz na walnym zjeździe Piotrkowskim we czwartek przed Zielonemi świątkami roku 1454. a później Zygmunt August na sej-

mie Lubelskim dnia 7 Lipca r. 1569. nakazali, aby nikt nie uchylał się z pod jurysdykcyi sądu sześciu miast i nie ośmiał się wzruszać ostatecznych jego postanowień pod karą śmierci i utratą majątku. Ordynacya Zygmunta w Krakowie r. 1540 wydana przepisala, aby sąd sześciu miast wszelkie spory drogą appellacyi przed siebie wyniesione jednym rozstrzygał wyrokiem; od każdego zaś wyroku bądź przedstanowczego bądź stanowczego, w jakimkolwiek bądź sporze z odwołania się przychodzącym, dozwoliła sędziom brać nie więcej jak sześć kop monety pospolitej po sześćdziesiąt groszy rachując na kopę, a siódmą pisarzowi od strony, na której korzyść wyrok wydanym został. Wyroki sądu tego opatrywano były pieczęciami sześciu miast Krakowa, Kazimierza, Sącza, Bochni, Wieliczki i Olkusza. A gdy się często zdarzało, iż strona zyskująca wyrok musiała odbywać nieraz napróżno pielgrzymkę do tych miast, końcem przyłożenia pieczęci, przeto Zygmunt pomienioną ordynacyą nakazał, aby sześć pieczęci tychże miast chowane były przy tymże sądzie pod zamknięciem, do którego klucz powierzany był przez też miasta wysyłanym

od nich sędziom. Wreście Stefan Batory ordynacją z r. 1583 we czwartek w sam dzień podniesienia Krzyża Ś. postanowił, iż gdy według przywileju Króla Władysława, zachowaną jest Królom możność wyznaczania kommissarzy, aby wszystkie sprawy wytoczone przed sąd kommissarski sądzone były przez osoby przysięgłe i urzędujące, z zachowaniem wolności w razie przeciwnym wyniesienia excepcyi w tym względzie. Ordynacja ta rozporządziła prócz tego, aby jeden z rajców, przysięgą związany, czuwał nad całością skarbu i kadukiem i nad tém, aby obywatele nie byli gnębieni pod pozorem tegoż kaduku; dalej aby wszyscy rajcy lub którykolwiek z nich o nadużycie urzędu oskarżony, pozywany był jedynie przed samego króla albo jego kommissarzy na zamku krakowskim, w innych zaś sprawach przed cywilnym odpowiadał sądem; wreście aby, dla zapobieżenia wciskającym się pomyłkom, tak zwane *rotuli*, przy przesyłaniu ich do sądu wyższego, pieczętowane były w przytomności stron lub ich pełnomocników. Tyle ze znajomych mi dyplomatów. Sąd sześciu miast nie był żadną uchylony ustawą, akta jego zabrano do Warszawy

r. 1646, a za panowania Władysława IV. miejsce jego zastępowały już w całej obszerności sądy assessorskie c).

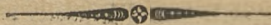
Wyłożywszy rzecz o nadaniu miasta Krakowa prawem niemieckim, o kodeksach tegoż prawa, o wilkirzach i zmianach w prawie magdebujskim zaprowadzonych i dotknąwszy w krótkości historyi władz sądowych w Krakowie niegdyś istniejących, winien jestem zdać sprawę co do samego *processu cywilnego* poniżej drukiem ogłoszonego. Sam rzut oka na ten pomnik prawodawstwa Krakowskiego odkrywa znakomitą różnicę od postępowania w prawie magdebujskiem opisanego. Do wydania jego posłużyły mi dwa rękopisma znajdujące się w bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pierwszy z nich ma tytuł: *Processus juris Cracoviensis in civilibus Anno Domini MDX[III.]*, drugi tytuł jaki na wstępie textu zamieszczony został. Rękopism pierwszy jest właściwie staranniej pisanym; drugi powtarza w zupełności to, co pierwszy obejmuje z po-

c) Ob Zbiór praw dowodów i uwag. Część IV.

pełnieniem omyłek przez pisarza nie dość z językiem łacińskim oswojonego; zachowałem przecież tytuł drugiego, bo mi lepiej rodowód processu tego malować się zdawał. Z porównania obu i z dopisku pod tytułem: *de foro competenti* uczynionego przekonałem się, iż Zygmunt I. ustawę tę za obowiązującą ogłosił. Jeśli ocalenie jakiegokolwiek pomnika z dawniejszych czasów do pewnych zalet należy, mniemam że i ten, jaki dziś na jaw wydaję, nie bez zupełnej będzie wartości zwłaszcza dla prawników z historycznej strony umiejętność prawa krajowego rozpowszechniających.

KRAKÓW

dnia 30 Paźdz. 1839 r.

Processus
JURIS CIVILIS

JUXTA

CONSUETUDINEM CRACOVIENSIIUM

OLIM PER CONSULES

URBIS EJUSDEM

IN GRATIAM SUORUM CIVIUM

conscriptus et editus.

DE FORO COMPETENTI.

Anno 1544 Sigismundi primi Regis decreto promulgatum.

Licet tam de jure quam ex privilegiis maioribus nostris concessis actiones omnes, quae in controversiam vocantur, ad decisionem judicii civilis pertinere videntur, sunt tamen negotia et causae, quae vel propter reipublicae necessitatem, vel secundum sui naturam, ut per compendium, ad evitandam temporis jacturam et litium expensas minuendas ac tranquillitatem parandam, absolvantur, ad judicium Senatus ac Consulare mere pertineant. — Ea

propter in infra scriptis causis per Senatum cognosci debet, non obstante alterius partis exceptione ad jus, quum id plerumque et rei magnitudo et periculum imminens, ut mora omnis excludatur, admoneant. Tales autem causae hae sunt:

Inprimis causae artificiorum, mechanicorum, exortae differentiae in contuberniis quaecunque inter magistros et eorum familiam. Item animadversio in eos, qui seditioibus, tumultibus, ac huiusmodi excessibus, sive die sive nocte, quocunque in loco notantur. Item de vitae securitate providere his, quibus a militantibus sibi imminet periculum, et hos officium Consulare providere tenebitur, etiam si nulla de diffidatione producant testimonia. Executio statutae pœnae in eos, qui sive res ipsas, quas venales quomodocunque exponunt, sive earum pondera ac mensuras, falsitate vitiant.

De divisionibus hereditatum a morte avi, aviae, patris, matris, fratrum vel sororum in heredes, qui aequali gradu accedunt, ne vel minoremnes vel imbecilliores a potentioribus, aetate maioribus vel pertinacius opprimantur et temporis extractione, sumptibus ac damnis implicentur. Nisi forte super propinquitate inter partes controversia et dubietas inciderit:

tum super talium liquidatione prius jure experiantur, quo facto tandem ad exequutionem, ut supra, ad Senatum veniant.

Item pro dandis et permittendis dimensoribus, vulgo Quartaliensibus nuncupatis, ad distinguendos limites hereditatum, ac domorum sive inter vicinos sive in eadem domo, inter plures heredes, faciendae divisionis causa, conspiciendis item inter vicinos seu heredes illatis damnis vel inferendis.

Item exstruendis novis aedificiis, aut antiquis reparandis, servitutibus quibuscunque revidendis et cognoscendis. Quibus omnibus aut singulis conspectis et ad Senatum relatis, Senatus horum relationi sub suo juramento factae stabit ac quod juris est decernet.

Item de pupillorum ac orphanorum tutoribus designandis, de actionibus contra eosdem, ne sumptibus graventur, cognoscendis. Hi autem pupilli et orphani intelligantur, qui aliunde patrociniis carent, tutores a Senatu habent, et non alios. Item miserabilium ac vere pauperum personarum, hospitalium et xenodochiorum causae.

Item actiones conducti, locati, arendae ac inde emergentium casuum, de stratis reparandis, iudicandis querelis domini contra servum et servi pro quacunque re contra dominum.

Item si qui coram Senatu litem contestati fuerint aut inscriptiones ac obligationes coram eodem Senatu fecerint, hi ad partis adversae postulationem in causis huiusmodi coram Senatu et non alibi (non obstante provocatione ad judicium civile) respondere et sententiam definitivam exspectare tenebuntur.

Item in causis pro rebus mobilibus quibuscunque Senatus inter partes cognoscere potest, nisi altera partium se ad judicium civile exceperit; nam hoc modo litem non contestata est, sed concessorum privilegiorum sibi reservat usum.

Quoniam tamen plerumque inter ambas personas Senatorias contingit actio civilis et de rebus mobilibus, ideo ob officii ac personarum reverentiam huiusmodi actiones coram solo Consulatu transigi debent, quum nulli hic praedjudicatur, provocatione ad Sacram Maiestatem Regiam Dominum nostrum clementissimum, iurium omnium fontem, minime adempta.

DE MODO PROCEDENDI APUD SENATUM.

Quicumque actionem suam coram Senatu parti diversae intentare cupit, is omnium primo pro tempore existentem Proconsulem adire debet, postulando, ut eum sibi in praetorium vocet; Proconsul vero intellecto negotio, super quo

controversia sit habenda, si eiusmodi est, ut a Senatu possit vel debeat iudicari, partem advocari jubebit. Cognito vero quod res ad Consulare officium non pertineat, ad iudicium Advocati et Juris Civilis, actorum remittat, ne frustra tempus teratur.

Vocatus ad officium Consulare repertus, comparere tenetur, si non reperitur secundo ac tertio, et tamen in civitate sit praesens, claudatur illi habitatio et pro rei conditione a Proconsule castigetur, si tamen compertum sit studiose inobedientem esse.

Partibus coram officio Consulari comparentibus, licebit causam suam per se, vel quemcunque honestum amicum, vel suum plenipotentem, aut etiam assumptum procuratorem agere, modo se partes honeste et composite, pro loci dignitate, gerant.

Ubi actor proposuerit, licebit reo, audita contra se querela, antequam respondere inceperit, in his causis quae mere ad Senatus iudicium et cognitionem non pertinent, se ad iudicium civile excipere. Quod illi, in huiusmodi casibus, qui ad iudicium civile pertinent ex vi privilegiorum, sine renitentia permitendum est. Si vero reus non possessionatus fuerit et actor se fidem dare noluerit, tenebitur de stando iuri et iudicato solvendo dare

fideiussoriam cautionem. Licebit etiam reo vel convento se ad frequentem Senatum vel plures dominos excipere, ubi paucitatem Consulium conspexerit, sive id sit in casibus Senatus cognitioni subjectis, sive aliis quibuscunque, ubi etiam se reus voluntarie huius officii cognitioni subjecerit; dummodo sistendi se iterum ad officium actori (ubi possessionatus non esset) certum faciat.

In his casibus, qui ad iudicium civile mere pertinent, si conventus ante litis contestationem ad iudicium se exceperit, id de jure et privilegio obtinebit.

Litis contestationem tum primum factam intelligendum est, cum respondere reus inceperit, aut ad respondendum sine exceptione dilationem petierit, tum etenim per amplius exceptioni locus non admittitur.

Si quis obtenta ad respondendum dilatione in termino sibi assignato non comparuerit ruisse eum in causa certum est, eo, quod sibi ipse terminum peremptorium nominaverit. Nisi legale impedimentum induxerit, aut per ipsum non steterit, quominus responderet, ut si Proconsulem abesse, aut legitimum iudicii numerum non habere, aut negotium in partes sponte sua transponi contigerit, tunc enim facta in cancellaria signatura, et actori et reo salva

debebit permanere actio, aut nisi aliquod legale impediendum (intercesserit).

Si quando causarum series postulaverit satisfactionem alias Varendam, illam actor coram Senatu, etiam ad conventi instantiam, praestare tenebitur, remotis tamen supervacaneis caeremoniis.

Transponendae actionis potestatem in quacunque litis parte apud Senatum esse et permanere certum est. Quae tamen ultra quindenam differri non debet.

Contestata lite, partium propositis ac responsis, replicis, duplicis ac triplicis auditis, notarii diligenter negotia excipiant; Senatus habita desuper deliberatione, suffragiis sententiam decernat, eamque in scriptis pronunciet. Si appellationis coniectura habetur, vocatis partibus et pronunciata sententia licet parti contra quam lata est sententia, aut in instanti ad Sacram Majestatem Regiam Dominum nostrum clementissimum provocare, aut abscedere et deliberandi potestatem petere. Et habita deliberatione mox redeundo sive sententiam Senatus pro jure suscipere, sive ad Regiam Majestatem provocare.

Facta appellatione ad Sacram Majestatem Regiam pars appellans in continenti reponet Senatui florenos quatuor Emendae, qui in can-

cellaria civili servari debebunt ad Sacrae Ma-
iestatis Regiae cognitionem. Decisa vero causa
apud Sacram Majestatem Regiam, si senten-
tia Senatus confirmabitur, aut etiam in parte
aliqua meliorabitur, pro re publica civili adser-
vantur huiusmodi floreni quatuor pro sequuta
sive renuntiata appellatione. Casu vero, quo Se-
natus sententia cassata fuerit, appellanti pecu-
nia pro emenda reposita restituenda erit.

Appellatio ab exequutione sententiae defini-
tivae praesertim ab ultima instantia demandatae
non concedatur, alioqui litium finem nunquam
expectare licbit. Nisi exequutio modum sen-
tentiae excedat.

Appellatio a sententia interlocutoria nemini
permittenda est, nisi talis foret, quae vim de-
finitivae sententiae obtineat, aut in ultima in-
stantia corrigi non possit; tunc enim neganda
non est appellatio. Debet tamen ad appellantis
petitionem interposita appellatio citra sententiae
finem etiam adscribi.

DE TERMINO PROSEQUENDAE APPELLATIONIS CORAM SENATU.

Quoniam saepe dubitatum est de termino pro-
sequendae appellationis ad Sacram Majestatem
Regiam interpositae, instantibus appellatis, ut
in termino sex septimanarum sententia a Ma-

✓
jestate Regia imporlaretur, appellantibus contra contendentibus nullum ad hoc sibi tempus praescribi debere, haec ut tollatur ambiguitas, idcirco in Regno Poloniae praesente Rege appellans ad prosequendam appellationem suam spatium sex septimanarum habebit, in quibus eandem finiat. Et ab eodem tempore finita appellatione quantocius obtentam sententiam reportet, si vero prius, sive apud Regium Tribunal sive apud Commissarios impetratos, expediri possit, id appellanti licere, dummodo appellatam partem ad hoc citaverit, vel eius mandatarium. Verum quia non est in appellantis manu vel Regiam Majestatem vel etiam Commissarios, ut in praescripto sibi termino expediatur, cogere, non debet ulterior mora nocumento esse appellanti, dummodo in fine sex septimanarum adhibitam diligentiam, et transpositum sibi terminum legitime docuerit coram officio Consulari, ne illo connivente pars appellata dilationibus trahi videatur, alioqui in puncto appellationis se ruisse certo sciat appellans.

Absente vero extra Regnum Poloniae Regia Majestate ne in posterum partes coram officio consulari litigantes ad inanes trahantur sumptus Majestatem suam in longinquam sequantur ditionem. Quare si quando contigerit ex-

tra Regnum Regia Majestate existente, a Senatu provocari, appellans mox in instanti sine parum sumpta deliberatione duos vel tres Commissarios coram Senatu nominare tenebitur et totidem etiam appellatus nominare poterit. Quibus Majestas Regia commissionem ad partis appellantis sumptus in scriptis transmittere dignabitur. Et prosequendae appellationis huiusmodi dies ulterior sit spatium decem et octo septimanarum, sic, ut in die ultima sententiam super apellatione latam importet, alioqui in appellationis puncto ruet, nisi legale induxerit impedimentum vel etiam legitime docuerit, per ipsum non stetisse, quominus appellationem suam non sit prosequutus.

Habitis Commissariis appellans tenebitur, partem appellatam vel eius mandatarium ad iudices Commissarios cum ipsorum Commissariorum literali citatione, die, hora et loco expressis, per ministerialem terrestrem citare, addito mandato Regiae Majestatis de parendo juri coram Commissariis, sic, ut diebus integris octo ante terminum sibi assignatum habeat citationem.

Si citandus vel ejus mandatarius personaliter haberi non possit, in faciem citari non oportebit, sed cum protestatione ministerialis citationem in domo citandi relinquere.

In casu, quo in termino sibi assignato citatus coram Commissariis non comparuerit, sic diebus octo ante adcitatus, et de natura appellationis terminus poremporius sit, in causa super qua appellatum est, ruet, nisi legali impedimento se tueri possit.

Comparentibus autem legitime partibus, et dicta utrinque causa, vel appellationis libello porrecto in scriptis, ac a primis Commissariis iam lata sententia, cum Senatus decreto per omnia responderit, appellationi locus nihilominus existat.

Ceterum Commissariis aequali numero disparibus, quod inter illos conveniri non potuerit, pars utraque sententiam suam scribat, et consignatam ad Sacram Majestatem Regiam transmittat, cui ex his Majestas Regia subscribere dignabitur, haec obtineat vigorem.

DE APPELLATIONE A REGIIS COMMISSARIIS.

Soliti sunt multi a Sacrae Regiae Majestatis Commissariis appellare, et alios iterum Commissarios obtinere, et ab eisdem iterum ad alios secundo et tertio provocare et causas in infinitum producere. Volentes litium finem ponere, nec tamen paribus justitiae obtinendae viam praecludere, si quando pars, aut per

aliquorum Commissariorum absentiam, aut etiam suspectis illis Commissariis gravatam se senserit, et ne Regiae Majestatis potestati manus clausa esse videatur, si Commissariorum sententia a Consulari disceptaret, aut etiam altera partium a Commissariis quacunque de causa supra expressa se gravatam putaret, liceat illi ad Regiam Majestatem provocare, et alios judices Commissarios iterum obtinere, qui eodem (quo et primi Commissarii) modo ad definitivam sententiam, super puncto scilicet a quo appellatum fuit, procedent. Quae si priorum Commissariorum, aut Consulatus sententiae conformis fuerit, sic, ut jam duae conformes sententiae in eadem causa, per partium alteram obtentae fuerint, non licebit iam ultra provocare, alioqui litium nullus unquam finis sperandus foret. Sic qui possident dilationibus tanquam optima conditione laborant.

Si tamen contigerit, secundos Commissarios tam a Consulari, quam primorum Commissariorum sententia disceptare, et diversam sententiam proferre, liberum iterum sit parti, contra quam huiusmodi profertur sententia, ad Sacram Majestatem Regiam pro novis impetrandis iudicibus Commissariis appellare; quorum jam sententiae tanquam ultimae et irrevocabili stabitur, nulla ulterius provocatione admissa.

Commissarios judices neque partes deligent neque Sacra Regia Majestas permittet aut confirmabit, nisi eos qui juris Theutonici Magdeburgensis sint periti et conditione Consulari non inferiores, atque in Civitate Cracoviensi degentes. Habebunt autem Commissarii Regii deinceps librum suum ligatum, suspicionis vitio carentem, in quo litis coram se processum et sententias suas describent per notarium ad id specialiter deputatum, et hoc ad partium sumptus.

In omnibus appellationibus quas vel a primis vel secundis Commissariis a parte facere continget, appellans singulis commissariis in judicio commissoriali sedentibus per florenum unum per triginta grossos pro emenda solvet.

Quoniam ex privilegio huic civitati Regiae concessio cautum est, ne quis civili jure ejusdem Civitatis gaudens extra eandem ad quodcunque forum evocari debeat, Sacra Majestas Regia Dominus noster clementissimus eadem privilegia ratificanda benigniter concessit, ne qualescunque Commissarii sint, partem appellatam extra Civitatem Cracoviensem vocare vel judicare possint aut debeant.

DE LITIUM EXPENSIS.

In ultima vero instantia succumbens et victus litis expensas¹ per totius litis cursum habi-

tas, ad Consulatus taxationem solvere cogatur, appellatione ab eadem taxa omnino remota, neque ulla expensarum compensatio fiat, nisi hoc casu, ubi succumbens per contumaciam aut aliam ignorantiam juris aut facti, victus esset, causa alioqui non omnino iniqua, aut etiam ubi per victorem steterit, quominus causa minori sumptu et mora absoluta fuisset: Nam haec diligentia inexplicabilem litium sylvam porrigere solebat, dum qui conventi fuerunt in possessione certa existentes, hac confisi gratia, quod ab expensis absolventur, moram neccentes, perpetuis dilationibus ac litibus causam protrahebant. Nunc refrenati ob imminens expensarum damnum celeriore patientur de se justitiam fieri. Expensarum autem modus et taxa per Senatum ideo facienda est, quod is cognitum habet, quid iudicibus ultimae instantiae, quid notariis civilibus seu iudicii, a Commissariorum citationibus, nuntiis, Cancellariae et procuratoribus dandum sit, idque juxta taxam in processus iudiciarii sine descriptam et declaratam.

DE RE JUDICATA.

Peractis iam gradibus iudicis omnibus et post ultimam definitivam latam sententiam, causa ad Senatum pro exsequutione sententiae re-

missa Senatus victori juxta obtentam sententiam exsequutionem faciet, tam in causa principali, quam litium expensis. A qua exsequutione nulla prorsus admittenda est appellatio, nisi modus sententiae excedatur in exsequutione.

DE RESTITUTIONE IN INTEGRUM.

Quoniam restitutio in integrum in principis tanquam in superioris manu est, ideo Sacrae Majestatis juribus derogandum non erit. Quia tamen exemplis recentibus edocti comperimus quod magno cum malo et periculo in integrum actiones quaedam restitutae sunt: nulla deinceps fiat in integrum restitutio, nisi his casibus, qui in jure nostro Magdeburgensi per expressum sunt descripti.

DE EVOCATIONE SENATUS AD REGIAM MAJESTATEM.

Quando quidem multorum animi in tantam excurrunt licentiam, ut saepe nulla de causa alia, nisi ut sumptibus et molestiis onerent Senatum, quidam ad Regiam Majestatem eundem Senatum Cracoviensem citare soleant; si quis eundem Senatum citaverit a melioribus Reipublicae viris evocando, et in causa sua succubuerit, is pro re publica Cracoviensi eidem Senatui loco emendae florenos quatuor cogetur

solvere irremisibiliter (statu et conditione quavis citantis non obstante) exigendo; et hoc si citans civis fuerit; si vero extraneus quicumque fuerit, tunc Senatui duplum ibidem coram Majestate Regia luet et solvet.

DE JUDICIO CIVILI ET EJUS ORDINE.

Absoluto jam judiciario coram Senatu processu negotium postulat, ut de juris civilis processu agatur, qui coram Advocato et Scabinis Civitatis in posterum observandus erit.

DE PROCESSU JUDICII IN CONTUMACIAM PARTIS CORAM ADVOCATO ET SCABINIS.

Actor intentans alicui actionem, adversarium suum per praeconem apud Advocatum obtentum ad judicium personaliter citari procurabit, ad diem certum juridicum. Quo sic citato et non comparente, facta judicio fide per recognitionem praeconis in fine judicii annotare dabit in actis Advocati negotium totum, pro quo suum adversarium ad judicium vocavit. In crastinum autem diem secundo per praeconem in loco illo ubi citatus est, iterum eum denunciabit, et praefiget illi alium terminum; in quo si non comparuerit, protestabitur actor coram actis Advocati de diligentia, et simili-

ter faciet pro tertio. Istae autem duae enū-
tiationes posteriores non requirunt citandi per-
sonalem praesentiam. Si autem citatus pro ter-
tio non comparuerit, jam sententiabitur per
judicem in causa capitali contra illum propo-
sita, juxta propositionem actoris eum ruisse,
nisi legale impedimentum intulerit et proba-
verit. Ejusmodi autem legalis impedimenti illa-
tioni terminus peremptorius erit ad primum
sequens opportunum judicium in spatio unius
quindenae celebrandum, in quo si ille contumax
se non praesentaverit, neque legale impedi-
mentum docuerit, actor in illo judicio opportuno
petet contra talem subsidium juris, quod judi-
cium sibi tanquam contra convictum praestare
tenebitur, actorem in possessionem bonorum
mobiliū, si illa habet reus, alias etiam im-
mobiliū, ubi mobilia desint, juxta perlucra
sua immittendo. Quae bona immobilia actor
anno et die cum praesidio juris tenebit et postea
de illis disponet secundum legem infra in ca-
pitulo de arrestis late descriptam. — De mo-
bilibus vero ut de juris forma est. Quid si
talis perlucratus nulla bona mobilia vel im-
mobilia habuerit, decernetur propriae illius per-
sonae captio et ad vincula civilia injectio. Si vero
talis perlucratus in alia consederit jurisdictione,
judex dabit literas promotorias tali victori ad

judicem jurisdictionis illius perlucrati una cum toto processu sigillo suo communito super exsequutione facienda, quam ille judex secundum perlucra facere et exsequi tenebitur, perinde atque talia perlucra in jurisdictione sua et loco suo judiciario essent obtenta. Notandum autem erit circa citationem; si citatus fuerit civis et incola citabitur in domo incolatus sui et ibidem denunciabitur; si vero fuerit hospes, poterit in foro et plateis citari, denunciabitur autem in diversorio, ubi hospitatus fuerit.

Si citatus ipso communi jure non subiectus judici citanti fiat contumax, potest quidem contra illum procedi ad mulctam, sed in negotio principali non, quinimo irritabitur processus, quando apparebit, illum non fuisse de jurisdictione illius. Si vero citatus saltem, et privilegio non sit subiectus, et contumax fiat, tunc valebit processus etiam super principali. Paulus de Castro M. l. si quis ex aliena ff. de judiciis etc. vide etiam Jasonem in l. 2. ff. si quis in ius vocatus non iverit etc. In quibus legibus habetur, quod quilibet citatus tenetur comparere coram iudice etiam incompetenti et allegare suum jus, privilegium exemptionis. Vide etiam ad haec Pract. Robert. Marantae fol. 361. vide quoque gloss. in Art. 25 Lib. 5. Specul. Sax.

An et quomodo absens in alieno territorio citetur, tum etiam quomodo civitates citari debeant, vide Barth. in lib. 1. 88. Praesides ff. de requirendis reis, et ibi additionem longam plura in materia citationis tractantem. Vide etiam Pract. Roberti Marantae, fol. 361. et Melchiorum Kling in C. licet de foro competenti.

DE PROCESSU ET ORDINE JUDICII CONTRA COMPARENTEM.

Cum aliquis ad iudicium citatus fuerit et in primo, secundo, aut etiam tertio termino comparuerit, ante omnia petat sibi ab actore insinuationem in bona voluntate, pro qua re fuerit citatus, fieri, quam illi actor oretenus insinuare tenebitur; ea intellecta, inducias unius quindenae ad procuratorem constituendum, colloquendum cum procuratore a iudice expetat; quod iudex tanquam in primo citationis termino sequi decernet. Quindena adveniente, tam actor, quam reus, reformationes juridicas per se vel procuratores suos sibi in tempore et hora procustodiant et faciant, quas reformationes iudicium debet singulis partibus, per unam duntaxat sententiam confirmandas decernere. Quibus peractis iterum reus inducias petet unius quindenae ad deliberandum, in quo termino actor cum omnibus juribus

et documentis ad causam suam faciendam necessariis capitalem formabit et emittet contra reum propositionem; quam si voluerit in scriptis porrigere, sigillo etiam suo si placebit impresso, facere id poterit. Audita propositione reus ad respondendum tertium terminum in quindena obtinebit ex iudicis sententia. Quia vero saepe contingit, ut actor circa suam propositionem multa et varia documenta, testimonia et literas inferre soleat, super quibus propositionem suam formare conatur, post quorum lectionem quodlibet documentum ejusmodi sententiis specialibus confirmari solitum erat, propter superfluos et inanes expensas, ad quas partes se frivole magis quam necessarie inducebant, quare ut hoc amputetur, deinceps omnia et singula documenta unica tantum sententia a iudicio super confirmatione petentis confirmentur. Similiter etiam a reo seu respondente observabitur in repositione documentorum suorum ante responsionem.

Adveniente autem illa quindena et termino responsionis, reus ante omnia petat ab actore varendae elevationem, quam sibi iudicium decernere tenebitur; varenda autem per actorem facta, reus omnes suas literas, probationes, documenta iudicio offerat, confirmationem illo-

rum modo quo supra expetendo, responsionem suam iudicio etiam in scriptis cum appensione sigilli porrigat si illi plaucerit, si vero cum testibus respondere voluerit, curabit eos testes tempestive ad iudicium citari, et illos ante responsionem suam per iudicium secundum formam inferius traditam in subseliis iudicialibus examinari, et dicta seu depositiones illorum publice per notarium legi.

Si vero aliquis ex litigantibus per incuriam propositionem aut responsionem suam, dare in scriptis neglexerit aut noluerit, notarius autem in rapiendo ad pennam aliquid a partibus dictum praetermiserit, talis negligens neminem pro eiusmodi vitio accusare poterit, sed sibi imputabit, cum a jure concessa abusus est libertate.

Liberum autem erit actori super responsione rei refellenda petitis et obtentis a iudicio copiis responsionis in octava replicare, scriptis vel verbis, ita tamen, ut nihil, quoad essentiam capitalis propositionis immutandam aut addendam producat, solum ut responsionis materiam eludat; hoc idem tandem et reo liberum esse debet, ut ille audita eiusmodi replica, obtentis similiter copiis in octava duplicam suam producat, sicque uterque tandem procedant, quoad tribus vicibus interloquantur, propositione et

responsionibus inclusis. Quibus omnibus sic peractis iudicium tandem illis omnibus ad causam productis debite inter se trutinatis et expensis ad sententiam faciendam procedat, terminum partibus certum praefigendo.¹ Terminum autem sententiae pronunciandae adveniente, iudicium ex illis productis et allegatis motum animi sui informare debet, et ubi lux iustitiae magis appareat, illis sententiam dirigat. Maximeque curare debet, ut secundum jura et leges scriptas, jus Magdeburgicum ac plebiscita civitatis, quibus haec Regia civitas Cracoviensis de jure et privilegio utitur, proposita, responsa, allegata sententiam pronunciet, non ad exemplum aliorum iudicum etiam probatissimorum. Quam quidem sententiam iudicium in scriptis pronuntiabit.

Si vero circa prolationem sententiae aliqua partium absens fuerit, iudicium nihilominus sententiam promulgabit, contumacia alterius partis non obstante; absens vero, si contra illum sententiam ferri contigerit, appellationis locum postea non habebit, cum omnis appellatio secundum jus nostrum fiat in instanti.

Sciendum autem, si principalis ipse adsit, causae, iudex exprimat nomen principalis in sententia; si vero procurator aut plenipotens loco ejus fuerit, nomen procuratoris seu ple-

nipotentis similiter exprimatur in sententia, nisi sit actio criminalis, in qua ambae partes personaliter adesse tenentur.

Si autem ambae partes sententiae prolationi interfuerint, pars illa contra quam pronunciatum fuerit, si se gravatam senserit et appellare voluerit, mox post prolationem sententiae, copiam illius sententiae, quae lata sit, a iudicio expetet, quam illi iudicium concedet, petetque demum licentiam ad abscedendum per unius horae (ad maximum) intervallum et revertens gratias aget iudicio sententiamque illam aut acceptabit, aut ab illa ad ius supremum Castri Cracoviensis appellabit, terminum sibi ulteriorem sex septimanarum ad reportandam sententiam praecustodiendo, ibidemque sexagenam cum viginti quinque grossis et sex denariis iudicio dabit praecustodireque etiam poterit appellans si citius ante tempus sex septimanarum sententiam in iure supremo obtinere poterit et reportare, ut hoc sibi liceat parte advocata vel ejus plenipotente: quae omnia illi iudicium per sententiam dabit.

His ita peractis appellans talibus verbis iudicium alloquitur. «Quemadmodum favore vestro admissus sum ad appellationem a sententia per me non suscepta ad Jus Supremum Castri Cracoviensis, pecuniamque consuetam re-

posui iudicio vestro, petoque an mihi non debeant concedi induciae in crastinum ad inferendam meliorationem sententiae contra me latae in scriptis iudicio vestro praesentandam. • Iudicium autem decernet illi in crastinum inducias. Quo die appellans ante meridiem meliorationem suam iudicio praesentabit sigillo suo communitam, si ita illi visum fuerit, et hoc in quantum dies iudica fuerit. Iuridicas dicimus singulos per septimanam dies, feria tertia et festis diebus exceptis. Advocatus autem seu iudex civitatis copiam illius sententiae promulgatae, mox post iudicium eadem die parti appellanti dabit, salvo salario, ut contra illam eo consultius suam meliorationem seu justiore (ut illi videtur) sententiam formare possit, quam iudicium in rotulum causae includere et ad Jus Supremum mittere una cum omnibus ad causam necessariis curabit.

Tempore autem illo diei ulterioris aut ex praecustoditione aut ex citatione praevia abbreviato adveniente, sententia Juris Supremi per notarium civitatis aperiatur et publice legatur; si autem aliqua partium sententiae illi non contradixerit, stabit sententia illi; si vero aliqua partium gravatam se senserit, poterit statim his vel similibus verbis appellare: • Domine iudex et domini Scabini! sententia ex Jure Su-

premo apportata in gravamen et oppressionem justitiae meae lata est, quamobrem illam ut contra juris formam latam non suscipio, sed ab eadem ad Commissarios perpetuos et privilegiatos Sex Civitatum provoco et appello, petoque mihi ejus causae acta omnia simul inclusa et consignata, sicut ab eodem Jure Supremo recepistis, reddi, meque cum eisdem ad eodem Commissarios Sex Civitatum ad primam sessionem remitti.

His dictis, judicium acta et munimenta omnia et singula, quae in priori rotulo inclusa fuerant, iterum includet, et sigillabit solito judicii sigillo, appellantemque ad Sex Civitates remittet; appellans vero accepto rotulo, qui in judicio nostro Apostolorum loco habetur, ante, durante judicio, solis occasum ejus diei, Advocato Juris Supremi pro emenda reponet grossos viginti quinque et denarios sex, ac praeconi unum grossum, qui hujusmodi emendam Advocato Juris Supremi defert, nulla facta protestatione seu memoriali dato, ac deinde appellationem suam prosequetur usque ad terminum diei ulterioris, juxta doctrinam inferius descriptam. Judicio autem civili appellans a tali obsignatione rotuli nihil dare tenebitur; sed notariis cancellariae nostrae a legatione ad Sex Civitates solvere debebit grossos octo.

Quoniam autem saepe contingit alteram partem in termino aperiendae sententiae ab Jure Supremo latae abesse, in hoc casu ita observetur: quod si actor aut reus in termino ejusmodi absens fuerit, nihilominus sententia ad praesentis partis instantiam legatur et aperiatur, et lecta, si in favorem partis praesentis lata fuerit, absentia alterius partis non obstante, confirmabitur, amputata etiam ab eadem appellandi ulterius potestate; si autem eadem sententia in favorem partis absentis et contumacis pronunciata fuerit, eadem cassabitur, et cadet pars absens in eadem causa parte praesente victore declarata. Eum autem terminum peremptorium esse convenit, neque necessarium esse absentem secundo et tertio ad iudicium vocari.

Appellatione sicut permittitur a sententia Juris Supremi facta, appellans domino Proconsuli Cracoviensi ejusmodi suam appellationem denunciabit, rotulum causae totius ab iudicio civili acceptum eidem offerendo, quem dominus Proconsul ad cancellariam Civitatis consignabit, tantisperque ibi asservabitur, donec domini Commissarii Sex Civitatum Cracovianae venerint. Licebit tamen parti appellanti, si voluerit, appellationem suam prosecui, rotulum iterum accipere et circa sententiam provocatam

persistere, antequam domini Commissarii in praetorio Cracoviensi convenerint.

Ne autem quispiam in ejusmodi appellationis prosecutione negligatur, statutum est ex regio privilegio, ut domini Commissarii Sex Civitatum pro decidendis ejusmodi causis ter in anno Cracoviam veniant, videlicet pro festo purificationis S. Mariae, pro festo S. Stanislai in Majo, pro festo S. Michaelis Archangeli, juxta S. R. Majestatis desuper emanatas literas. Et quidem praefati Commissarii Sex Civitatum sunt per Reges Serenissimos Regni Poloniae ex antiquo et perpetuo privilegiati. Quare omnes deinceps causas per appellationem ad eos devolutas decident et terminabunt secundum juris civilis dispositionem, a quorum sententiis vigore privilegiorum ipsorum nemini appellare licebit, sub poena capitis, causaeque illius et omnium bonorum amissione. Post latas enim sententias ipsi Commissarii partes litigantes ad jurisdictionem propriam, ubi actio incepta est, pro finali executione remittent, in terminum diei ulterio-
ris sex septimanarum, facta tamen condemnatione expensarum litis coram omnibus tribus subselliis judiciariis factarum, parti victrici per partem victam, quarum taxam et aestimationem iudicio illi, ubi lis mota est, com-

mittent; post exsequutionis finem faciendum modo ut supra et infra declaratum est.

Quoniam vero saepe contingit, potentiores exsequutioni refragari, in hoc casu constitutum est, ut Consulatus a Judicio rogatus, maturo consilio adhibito, judicis exsequutionem sua fulciat potestate, ne qua de causa exsequutio impediatur.

Et quoniam domini Commissarii Sex Civitatum tribus in anno vicibus, ut supra memoratur, judiciis appellationum praesidere debent, constitutum est, ut omnes causae a quibus ab Judicio Supremo Castri Cracoviensis post proximam semper praeteritam sessionem, usque ad instantem, pro tempore eorundem dominorum Commissariorum, sessionem aliam appellatum fuerit, semper debeant nullo interposito diei ulterioris termino, dictis dominis Commissariis praesentari et ab eisdem judicari, his duntaxat exceptis, ^{quas} ~~quas~~ ipsis dominis Commissariis jam actu ad judicandum sedentibus, contingeret ad iudicium civile Cracoviense ab Judicio Supremo importari: easdem tantum et non alias futuram sessionem proximam convenit expectare. Caeterum in omnibus causis, modus supra scriptus servari debet.

Quo termino adveniente, victor praesentata sententia dominorum Commissariorum Sex Civi-

tatum iudici illi, ad quem exsequutio remissa est, iudex cum scabinis cognito tenore sententiae, eandem sine omni mora, secundum juris formam exsequutioni demandabit, impensas omnes per partem victricem in schedula oblatas, non solum juri cognitatas, sed omnes fere, quas legitime probaverit ipse victor, se in causa praefata expendisse, utpote salarium procuratoris, itinerum, testium, literarum, aliarumque omnium rerum, visa et attenta causae gravitate taxabit, nulli partium favendo, quorum solutionem ad solis occasum fieri a parte victa decernet. ✓

Quia in hoc Sex Civitatum iudicio, amputatis omnibus appellationibus, litium finis esse debet, plerumque tamen graves se porrigant causae; ne igitur cuiquam praecipitanti nocere possit, liberum sit eisdem dominis Commisariis, ob reperta dubia, in meliorem deliberationem causam aliquam ad proximam sessionem differre.

Porro si contigerit aliquem ex ipsis Commissariis habere causam suam in eodem iudicio, is quoque debet secedere a consessu hujus iudicii et in illa causa, parem cum aliis litigatoribus conditionem habere, ut caeteri ipsius collegae liberius tutiusque possint invicem conferre super sententiam.

DE PROCESSU ET ORDINE JUDICII
EX ARRESTO INCHOATI.

Si quis bona alicujus in arrestum posuerit apud acta Advocati, tenebitur illud arrestum in proximioro judicio exposito per astitionem judicii fortificare; nisi enim id fecerit, arrestum illud exspirabit, cum solum ad tempus judicii expositi duret; in sequenti autem judicio exposito iterum astitionem secundam faciat, et ad tertium judicium curabit citari illum vel illos, quos ad illa bona arrestata scit esse propinquiores; praeco autem tenebitur expresse denunciare citandum vel citandos, quod ad tertium judicium admittendum vel impugnandum illum vel illos citat personaliter.

In termino autem ejusmodi tertii judicii si citatus ille comparuerit, causam arresti per insinuationem in bona voluntate ab actore sibi fieri expetat, tertium judicium non admittendo, et actor illi insinuare ex decreto judicis tenebitur; quo facto petat sibi inducias unius quindenae ad procuratorem et colloquendum, juxta doctrinam superius descriptam, concedi, et actio ut prius continuabitur.

Si vero in tali tertii judicii termino citatus non comparuerit, actor facta judicio fide per recognitionem praeconis, quod videlicet talem citaverit, tertium judicium ex judicis sententia

obtinebit, legali impedimento ejusmodi citato per judicium reservato. Quod ad terminum superius descriptum inferre et probare citatus poterit; in quo termino si ille citatus cum legali impedimento non comparuerit, decernetur in bona illa arrestata actori indicatio si fuerunt immobilia, et in sequenti iterum judicio exposito decernetur ad actoris requisitionem evacuatio, et tandem in judicio tertio exposito similiter ad actoreae partis instantiam decernetur evacuationis exsequutio. In quolibet autem termino ejusmodi viceadvocatus cum familia advocati personaliter ad bona illa immobilia arrestata descendet et exsequutionem sententiae judicii faciet, publicando illud hominibus illis, qui in bonis talibus manserint. De mobilibus autem servandus est consuetus juris ordo, infra descriptus.

Sed quia saepe contingit jura perduci in meliorationibus bonorum, quae alii possessores in obligatione habent, in hoc casu, si ille qui jus in melioratione seu perpetuitate perduxit ad usum bonorum illorum pervenire voluerit, tenebitur prius illi possessori summam obligatam in illis bonis numerare et exsolvere, aut expectare tam diu donec illa bona vendita fuerint. Hoc autem intelligendum est, ubi ex contumacia rei jus perducitur,

quod actor in tribus judicialibus terminis tenebitur gradatim procedere, sed ubi ex inscriptione et obligatione authentica honorum possessio expetitur, sufficit illam semel per advocatum assignari, juxta inscriptionis cujuslibet tenorem.

Si vero fuerint bona mobilia, debet iudicium deputare ex medio sui aut etiam aliquos alios probos viros valoris rerum illarum peritos; qui communi sententia res illas juxta valorem earum aut commune pretium aestimare tenebuntur sub juramentis suis, et eas sic taxatas in manus illius creditoris tradere; quas ille debitor poterit ante sex septimanarum decursum redimere; quod si neglexerit, ille creditor, cum talibus rebus post praefati temporis sex septimanarum decursum faciet et disponet pro suo arbitrio; si quid ultra suum debitum et etiam impensas litis excreverit, ad iudicium illud reponet, si autem adhuc aliquid defuerit, hoc iterum in illo debitore repetere curabit juxta perlucra sua.

DE PROCESSU

ET ORDINE JUDICII MAGNI SEU LEGALIS,
QUOD CRACOVIAE TER CELEBRATUR.

Judicium magnum seu legale ter Cracoviae celebrari seu banniri solet, videlicet: die S. Agathae, die Sanctorum Joannis et Pauli Marty-

rum et in octava beati Martini, et si celebris aut feriatas dies ibidem intervenerit, iudicium perit et amittitur, nec alio die celebratur. Proconsul autem civitatis, vel ab eo subdelegatus locum Burgrabii obtinet; Advocatus, sculteti et scabini suo resident loco.

Citatus itaque ad iudicium magnum comparere debet ac tenetur, alias si fuerit contumax, poenam luet grossorum quadraginta, sive una, sive plures contra illum fuerint factae propositiones; in causa tamen, in qua citatus fuit, non condemnabitur. In eoque iudicio nulla fit in bona voluntate insinuatio, sed simpliciter querela proponitur contra reum, cui nulla datur dilatio, nec aliquis color diffugii admittitur, sed respondere reus cogitur per affirmationem vel negationem; si fatetur, decernitur solutio ad solis occasum sub poena quadraginta grossorum; si negat, iuramentum decernitur prima die iudiciali.

Qui vero in satisfaciendo sententiae contumax fuerit, solvet quidem poenam iudici. Nihilominus jam in causa, pro qua actio fuit, ruit, et satisfacere tenebitur, moram nullam nectendo.

Judicium autem istud quindena ante hoc per praekonem publicabitur, et post publicationem citatio demum de consensu Advocati admitte- tur, etiam ante publicationem iudicii,

Post publicationem talis iudicii etiam Burgrabio cum caeteris pro tribunali sedentibus, tria ante omnia per praeconem publicantur: primum, ne actiones in iudiciis particularibus inceptae in tali iudicio continuentur; secundum, ne causae minores quam sit poena iudicii magni in ejusmodi iudicio agitentur; tertium, quod nemo pro malis verbis citari debeat. Ex isto sequitur quod iudiciorum astitiones et juris productiones in iudiciis aliis coeptae non possunt in tali iudicio prosecui; item quod nullus citari potest ad hoc iudicium pro minori summa quam sit poena magni iudicii; item licet antehac ex vetusto errore observatum est, quod nullus potuit ad iudicium magnum citare aliquem ex Scabinis, consuetudine hac erronea non obstante, licebit unicuique Scabino ad tale iudicium accessere et contra illos perinde atque contra alios privatos cives iudice agere; haec enim iudicia solum ad cives et incolas pertinent. Hospes itaque et advena civem, sed nec civis advenam citare ad iudicium tale poterit, alias citatus parere non tenetur, nec inde damni quidquam sustinebit.

Quoniam autem haecenus bonorum mobilium venditiones et resignationes fieri solebant, ideo in futurum utrumque in hoc iudicio, ut impertinens, rejiciendum erit.

DE PROCESSU
ET ORDINE JUDICII HOSPITUM.

Si quispiam ex civibus aliquem hospitem aut etiam hospes civem ad iudicium citaverit, non poterit obtinere tantas dilationes duarum septimanarum, quantas habent et obtinent cives inter se litigantes. Verum de tertio in tertium diem terminos continuabunt. Si vero appellatio ad Jus Supremum in hujusmodi iudicio hospitem intervenerit, illam intra novem dierum spatium terminare tenebuntur et ad iudicium civile reportare. Item si aliquis hospes constituto procuratore in hac jurisdictione et loco incolatum habentem contra civem agere voluerit, non poterit gaudere jure hospitem, nisi ipse toto tempore litis maneat; alias post ejus discessum, causa jure et dilationibus incolarum continuabitur, quamvis jure hospitem fuerit incepta. Et hoc de nostro jure civili et supremo intelligendum est. Ubi autem ad Sex Civitatum jus provocatum fuerit, aequale omnibus jus et observantia esto.

Hospitem enim intelligi oportet, qui ultra undecim miliarium spatium incolatum habet. Caeteros omnes propinquiores pro vicinis reputari conveniens est. Contingere posset civem et hospitem pro re eadem conjunctim contra civem agere, quoniam actio dividi non posset,

statuit hospitem natura et jus civis, suae litis consortem sequi omnino debere.

Quandocunque hospitem pro rebus immobilibus et successione litigare contigerit, in talibus casibus jure et processu communi cum caeteris civibus utatur.

DE CITATIONIBUS ET EARUM CIRCUMSTANTIIS.

CAPUT I.

Citatio est rei ad judicium vocatio; quare citaturus aliquem, judicem adire debet, praecone[m] ad citandum talem expetendo. Quem cum obtinuerit favore judicii, praeco talem citandum personaliter adire debet, illique pro certo die terminum comparendi assignare; cautusque et oculatus sit in eo, ut persona quam citat, sibi bene nota sit, ne aliam pro alia citet; rediensque ad judicium referat, se talem jussa suo citasse. Judex autem propter multas causas annotabit in registro in hunc casum habito, nomina et cognomina tam citantis quam citati, negotium autem citationis ejusmodi Pedello injunget.

Cives privati vivae vocis oraculo per Pedellum citabuntur.

Consules autem honoris et privilegii causa per schedulam sigillo advocati signatam, per

famulum advocati citabuntur, in qua quidem citatione nomen citantis ad cujus instantiam citatio sit, et nomen citati, cum termini praefixione annotabitur.

Et quia saepe contingit, cives Cracovienses jus civile aut bona in civitate habentes a civitate abesse, et in bonis terrestribus, utpote castris, civitatibus, villis, moram agere, quo praeco Advocati tuto adire non potest, ad obviandumque huic difficultati, quae multis antehac molestiam pariebat, judex seu advocatus civilis edoctus certe, quod tales personae tum temporis in civitate non sint praesentes, citationem scriptam in schedula, contra talem decernet et Pedello dabit, qui Pedellus cum famulo Advocati et custode captivorum ad domum talis absentis importabit illamque inhabitatoribus domus illius publicabit, ut ad notitiam citati ipsorum opera perveniat; terminus autem in ipsa citatione talis praefigatur, sub quo verisimile esset, talem citationem ad notitiam citati pervenire posse. Illa autem citatio tale robur habebit ac si ille personaliter esset citatus. Si vero pro primo termino non comparuerit, pro secundo et tertio citatus erit in domo per solum Pedellum, non eritque opus cum testibus illum denunciare; si autem in tertio termino denunciationis non com-

paruerit, procedetur contra eum tanquam contra contumacem, legitimo impedimento non excluso.

Si vero contingit arrestationem super alicujus hominis merces aut aliquas res mobiles hic fieri, qui bona immobilia in civitate non habeat, nec ad hanc jurisdictionem pertineat, ideoque per Pedellum Advocati commode citari non possit, in eo casu judex civitatis post secundi judicii actionem et praecustoditionem judicem illum, sub cujus jurisdictione citandus domicilium habet, per literas patentes expetet, ut auxilium suum judicarium praestet, praeconem suum admittendo illum citari; ad haecque facienda auctoritatem suam illi conferre debet; judex autem illius jurisdictionis hoc facere tenebitur, terminum tali citando certum praefigendo, ut ad tertium judicium admittendum vel impugnandum coram iudice illo compareat, in cujus jurisdictione bona ejus mobilia sunt arrestata; de cujus citationis exsequutione literis suis patentibus iudici illi significabit. Quod si ille judex monitus facere denegaverit talemque citare ad iudicium hoc noluerit, in tali casu judex civitatis Cracoviensis propria auctoritate per suum famulum aut Pedellum proprium citare illum in ejus jurisdictione poterit, pro tertio iudicio admittendo; si vero talis contumax fuerit, pro-

cedetur contra eum, id quod juris est; famulus tamen ille aut praeco sub suo juramento recognoscat coram actis Advocati, se talem jussu suo citasse, judex autem talem terminum sibi praefigat, loci distantia expensa, sub quo ipse commode ad judicium venire possit.

Citatio legitime fieri debet, contra civem intra ortum et occasum solis; ante ortum enim et post occasum solis citatio locum non habet, nisi forsitan contra advenam et hospitem, qui itineri se accingat abiturus; talis enim omni tempore, etiam nocturno, citari potest. Citatio autem contra civem non ultra durare et extendi debet nisi ad proxime sequens judicium expositum. Adveniente igitur judicio illo, si actor nihil agere voluerit, citatio illa exspirabit, nec alium terminum ulteriorem citatus acceptare tenebitur, sed coram judicio se praesentet, paratum se justificare offerendo; actor vero qui semper paratus esse debet aut agat in instanti, aut in defectu actionis condemnabitur reo in viginti grossis et uno solido, et a termino illo reus judicis decreto liberabitur.

Citationes etiam fieri prohibentur in ecclesiis, cimeteriis, nuptiis, balneis, maxime contra illos, qui se non occultant et de fugā non sunt suspecti.

Si quis aegritudine subita et non diu duratura praeventus ad iudicium citatus fuerit, talis per nuntium suum comparere et iudici aegritudinem suam denunciare debet. Juramentoque nuntii aut suo postquam convaluerit comprobare infirmitatem ejusmodi tenebitur, se adeo aegrotum fuisse, ut ad iudicium (citra magnum vitae suae periculum) venire non potuerit. Si vero nuntius juramentum tale metu pusillanimitatis vel incertitudine impeditus non praestiterit, circa denunciationem infirmitatis illius a quo fuerit missus, actore id expetente, expectandum erit convalescentiae tempus, ut principalis ipse juret, tertio post egressum die, parte cui juramentum fieri debet ad hoc citata; si aegrotus fuerit actori suspectus, poterit probatorum ab Universitate medicorum, saecularis tamen conditionis et jurisdictionis, Civitati subjectorum, testimonio uti.

Si vero aliquis aegritudine longa et diuturna de cujus vita dubitaretur, fuerit correptus, quam chronicam medici appellant, talis tenebitur per procuratorem constitutum se tueri, et actionem intentatam continuare; si autem tempore bonae valetudinis actio incepta sit et lis contestata, ad continuationem causae tenebitur talis aegrotus procuratorem transmittere, alias contra eum tanquam contumacem procedetur.

Si vero quispiam citatus ab actore ad nonnullos actus judicarios processerit et postea actio ipsa aut actoris incuria aut alia ex causa deserta fuerit, non tenebitur ille citatus de novo ad actionem secundam respondere super eadem re, aut etiam alia, quousque illi actor super impensis primae actionis satisfecerit, non obstante, quod nova citatione praeventus sit.

Citatio ad iudicii praesentiam prima semper debet personalis fieri, ut principalis personaliter aut modo supra descripto citetur; ad sequentes vero actus intermedios poterit plenipotens citari, aut secundam et tertiam denunciationem in domo citati praeco facere.

Citatio quaelibet ad iudicium particulare fieri potest ante iudicii bannitionem; iudicio enim bannito et incepto, nullus ad illud citari poterit; pro iudicio autem magno Burgrabiali citatio non admittitur, solum post publicationem iudicii magni; ad minus autem fieri debet triduo ante diem iudicii illius legalis ut supra. Citationis terminus ad iudicium tertium semper est de juro peremptorius. Quare in eo contumax condemnari debet juxta arresti continentiam, legali tamen impedimento contumaci reservato.

DE MANDATIS ET PLENIPOTENTIIS

CAPUT II.

Mandata seu plenipotentiae, quae in iudicio valere debeant, statutum est, ut non alia quam quae ab officiis consularibus vel scabinalibus, authenticis officiose emanatae sint, valeant, in hoc indemnitati litigantium providere cupiendo, quia saepenumero per procuratorem insufficientem mandata periclitantur.

Et ad cavendos imminentes errores et difficultates procuratorum mandata in iudicio producta deinceps registrentur, ne de caetero tergiversationibus et dilationibus laborent litigantes, evitentur etiam otiosae sententiae super plenipotentiae ostensione ab iudicio quaerendae.

Obviantes etiam difficultatibus, quae antehac saepius interveniebant, cautum est, quod procurator seu quivis alius cum plenipotentia se iudicio, sive ex parte actoris, sive ex parte rei, repraesentans, tenebitur usque ad litis decisionem circa illud mandatum stare, si suus principalis possessionatus sit in iurisdictione ista; si vero immissione, procurator talis fidejussores statuere cogetur de expensis iudicis ac de iudicato solvendis, et quod suus principalis omnia habeat rata, quaecumque nomine illius, vigore talis mandati, egerit.

Si autem contigerit actorem vel reum legitima ex causa procuratorem et mandatarium

suum revocare, vel etiam morte alicujus interveniente, debet hoc litigantibus esse liberum; si tamen mox in continenti simul cum revocatione mandati seu plenipotentiae in abrogati locum alium vel alios substituatur, cum omnibus supra memoratis clausulis et conditionibus id ei facere liberum erit.

Quodlibet mandatum finitur morte principalis subsequuta, si lis per procuratorem non fuerit in illa causa contestata, nam si lis fuerit contestata et principalis promiserit circa plenipotentiam ad decisionem usque litis stare, mandatum illud non expirat, dato quod principalis moriatur, sed vigore illius mandati actio ad finem usque continuari per illum procuratorem debet, non obstante eo, sive unus, sive plures heredes demortui principalis actoris sive rei succedant, quoniam in omnia mortui onera succedit heres.

Item si quis procurator seu mandatarius agere voluerit pro bonis immobilibus, et non habuerit expressam specificatamque facultatem agendi pro bonis immobilibus, is citra eam facultatem non poterit hujusmodi actionem movere.

DE EXCEPTIONIBUS

CAPUT III.

Exceptio est actoris exclusio, vel est quaedam defensio, qua reus intendit se defendere

causam allegans, ut non respondeat ad obiecta actoris.

Exceptionum quaedam sunt: peremptoriae, dilatoriae, fori declinatoriae, indifferentes.

Exceptio peremptoria dicitur illa, quae totam destruit causam si probabitur, sicut est exceptio rei iudicatae et transactae; hac enim probata reus absolvitur ab instantia actoris, cui etiam imponitur super hoc perpetuum silentium.

Exceptio dilatoria dicitur, quia per eam differtur et impeditur causa; ut si agatur occasione debiti, cujus solutio nondum fieri debet, potest excipi dilatoria; etiam in causa, ubi intervenerit actio, quae de jure prius terminari, quam super petito decerni debet, ut si criminalis intervenerit inter litigantes, prius criminalis terminanda est, civili interim suspensa; similiter locatum vel arendam habens prius super locato vel conducto respondere, quam pro proprietate cum locatore agere tenetur, et his similia dilatoriae appellantur. Et talis exceptio regulariter debet opponi ante litem contestatam.

Exceptio declinatoria dicitur illa, qua quis, ad alienum iudicium evocatus, utitur, ut ad propriam remittatur jurisdictionem et ista quoque regulariter in principio litis opponi debet.

Exceptio indifferens dicitur illa, quae potest opponi in quacunque parte litis, etiam post

sententiae definitivae prolationem, etiam ab ipsa ultima exsequutione, ut est exceptio haeresis, excommunicationis et proscriptionis; haec enim obiecta actionem impediunt, sed non perimunt et tenebitur eadem obiciens in instanti probare.

DE FORMA REFORMATIONUM

CAPUT IV.

Quoniam procuratores in faciendis reformationibus solent variare, ideo placuit formam et modum faciendarum reformationum hic subijcere.

REFORMATIO I.

Procurator actoris vel rei, reformat sibi et suo principali, si causam istam principali suo (quod absit) terminare non possit, ut per secundum et tertium procuratorem, aut etiam ipse principalis, vel per alium procuratorem, salvo meliori consilio, causam istam continuare et finire possit, et quaerit, ex quo in tempore et hora, juxta cursum juris, praecustodit, an se id sequi debeat, aut quid sit juris.

REFORMATIO II.

Procurator reformat sibi et suo principali omnes et singulas probationes, vivorum hominum testimonia, quaecunque acta, tam Consulatibus quam Judicii banniti, sive istius sive alterius jurisdictionis, registra, chirographa,

ac alia omnia et singula documenta sibi causaeque suae quovis modo necessaria. Cumque in tempore et hora praecustodiat, quaeret an se et principalem id sequi non debeat, aut quid sit juris.

REFORMATIO III.

Procurator reformat sibi et suo principali, si quod negotium grave audiverit, aut difficile, signanter autem, si actor sit cujus nomine reformationes fiunt, ante querelam, in querela, post querelam, et item si reus sit ante responsionem, in responsione, post responsionem, ut inducias de jure debitas pro colloquendo habere possit; vel si quid loquatur, quod suo principali sibi astanti non placeat, id suus principalis revocare possit in continenti et causam suam relevare; cum sibi in tempore et hora praecustodiat, an se cum suo principali id sequi non debeat, aut quid sit juris.

Omnes autem istae reformationes unica sententia confirmabuntur unicuique parti, ut supra conclusum est.

DE PROBATIONIBUS

CAPUT V.

Probatio est rei dubiae in iudicio legitime facta declaratio per testes vel per literas authenticas, alicujus officii, tum et per alia do-

cumenta. Actor itaque si quibus documentis propositionem suam contra reum fulcire velit, omnium primum in benevola insinuatione id praecustodiat, ut haec insinuatio reformationibus juridicis, testimoniis et documentis ac capitali propositioni non noceat, alias enim si id ommittet, et simpliciter absque praecustoditione hac et cautela insinuationem faciet, licebit reo illam insinuationem pro capitali propositione acceptare et actorem varena ligare, sibi que viam observationis terminorum et documentorum inferendorum praeccludere, quod cum hac cautela non poterit facere; sic enim tenebitur reus solitas dilationes et terminos cum actore observare. Quare actor ita praecustoditus omnia sua documenta, literas, testimonia, tum et testes habeat; qui testes quandoecunque, ante emissam in propositionem capitalem, ad iudicium citare legitime curet; itidem et reus debet ante responsionem suam suos testes citare, citatisque testibus in termino praefixo declarare iudici debet testes esse citatos, et praeterea ab iudice expetere, ut ad sedem iudicariam pro ferendo testimonio immittantur; sententiabitur tandem illos esse intro-mittendos et examinandos.

Existentibus itaque testibus in subselliis iudicariis, is qui eos inducit, articulos suos

verbo, vel in scriptis judici offerre debet, ex quibus judex cum scabinis testes ipsos seorsim et articulatim examinabunt, qui si jurati fuerint, sub eodem juramento deponere tenebuntur; si vero non fuerint ad officia prae-fati jurati, tum medio juramento erectis binis ad sacra (ut moris est) digitis, promittent, quod omnia veraciter et juste testificabuntur, de quibus scientiam habuerint et fuerint examinati. Depositiones itaque uniuscujusque judicium ad acta annotari faciet, ubi vero causa brevis et facilis fuerit ad testificandum, in eo casu poterit reus post ingressum testium ad sedem judicariam alta et intelligibili voce palam coram judicio, causam et rem pro qua testes sunt inquirendi judicio insinuare, ut secundum illam testes examinentur, depositionesque omnium testium quotquot fuerint, unica et communi sententia ab judicio confirmabuntur. Hoc idem et reo dandis articulis et interrogatoriis exceptionibusque tum contra ab actore inductos, quam proprios testes examinandos pro sua contra actorem responsione facienda licebit.

Si reus in illo termino producendorum testium non comparuerit, actor nihilominus testes per judicium examinari curabit et judicium hoc admittet fieri, et postea contra ejusmodi testes non poterit agere.

Reus itaque si praesens fuerit, in continenti post publicationem dictorum testium, exceptiones, si quas habet, contra personas et dicta testium simul et semel debeat et opponere poterit, alias posthac eos et depositiones ipsorum improbare non poterit.

Si vero testes tam per actorem, quam reum inducendi sint in alieno regno et alia jurisdictione, quos tam actor, quam reus pro sua necessitate huc adducere non possit, tenebitur id iudicio exponere; iudex autem interrogatoriis a parte in scriptis acceptis, tenebitur ad iudicem illum, in cujus jurisdictione testes illi consistunt et degunt, totum negotium et causae ordines literis clausis perscribere, quas quidem oclusas parti optanti huiusmodi testimonium tradet; pars vero ipsa inducens acceptis literis eiusmodi exsequutionem rei apud iudicem illum postulabit; eidemque iudex ille viceversa dicta et depositiones testium literis oclusis et sigillatis dabit, quas illa referet, ut testes illos per partem in personis ac numero nominatos, juxta interrogatoria inclusa, sub juramento examinare velit, et depositiones illorum fideliter annotatas et scriptas sibi remittere, ut sic neutra partium possit excipere, testes in tergum suum fuisse inductos, prout antea fieri consueverat; negotiumque totum illud ita, et tamdiu stabit,

donec illorum testium dicta adferentur. Quibus importatis, salvam fore parti diversae exceptionem, quam his praesentibus testibus ut supra habere debuit.

Salvum etiam utrisque partibus erit, ut si quis actionem inchoare nondum posset, et testibus indigeret, de quorum vita, sive ob senium sive morbum, aut peregre profectionem dubitaret, hujusmodi testes etiam ante litis initium producantur ad iudicium et citata ad hoc parte, ut supra, examinari possint. Testium vero productionum tempus intra sex, et extra Regnum decem octo septimanarum esse debebit.

DE SATISDATIONE SEU VARENDA ET EJUS UTILITATE.

CAPUT VI.

Varenda in proposito nostro est evictio vel fidejussio de indemnitate super illa re, pro qua reus impetitur, et factae querelae constantia, quam nulla in re augere actor potest.

Cum itaque varendae seu satisdationis praestatio convento sive reo et necessaria et utilis sit, inque ea praestanda hactenus abusus inductus fuerit, et ut hic locus tanquam essentialis illustretur et omnis ambiguitas tollatur, ideo is modus observandus erit, ut posteaquam actor propositionem capitalem in scriptis ju-

dicio porrexerit aut, si voluerit, ad pennam dictaverit, et reus in his casibus, in quibus satisfactio locum habet, de varendae praestatione requisiverit, actor eandem per se aut procuratorem sufficienti ad hoc mandato constitutum facere tenebitur hoc modo: quod interrogabit judicem, an jam tempus et locus sit varendae praestandae? quod judicium per unicam sententiam decernet; quo facto actor vel procurator ejus ad id constitutus eriget manum dextram, ostensis ex eadem duobus digitis, indice et medio, in forma juramenti praestandi, cum et varendae natura, juramenti praestandi vim habeat, et promittet ore vivo in varendae praestatione reo duo essentialia et magna:

Primum ne querelam suam jam factam quoquo modo meliorari possit;

Alterum, ut reum semper et ubique contra quoscunque pro eadem re impeditores defendere, evincere et indemnem reddere debeat.

Quare abrogantes pristinum abusum per pollicis obtecti erectionem, qui neque in jure describitur, neque rationibus nititur, sed magis collusionis speciem quandam praese ferebat, hanc novam rationi et juri magis consentaneam varendae praestationem sauximus.

Et quoniam contingit actores esse immissionatos, quare illis vel mortuis, vel etiam

domicilio mutato, vel etiam quacunque de causa ad inopiam pervenientibus, ad alterius impetitionem postea reus prioris litis non possit evictorem suum habere, neque cogere. Ad hoc quoque tollendum discrimen, necesse erit, ut iudex circa varendae praestationem consideret actionis naturam; si fuerit propositionis seu querelae melioratio, in hoc puncto fidejussoria non est petenda, quia reus semper praesens meliorationem querelae prohibere coram iudicio potest; sed de evictione differens est, aut enim actio est omnino personalis, ut evidens sit, nemini alteri quam huic actori unquam actionem hanc competere, et in hoc casu fidejussoria iterum locum non habebit, aut est talis actio, super hereditate percipienda, debito levando ex plenipotencia, vel mandato, vel simile quidpiam, super quo in posterum aliis quocunque modo actio competere potest, in hoc casu, si actor possessionatus non fuerit, querelae suae aequivalentem ad instantiam rei, si ille credere noluerit, cautionem fidejussoriam statuere et praestare tenebitur, et hoc modo sublatae erunt contentiosae hactenus introductae ambiguitates. Reliqua de varena et ejus utilitate jura sufficienter expriment.

DE PROPOSITIONIBUS FACIENDIS.

CAPUT VII.

Ut magnum litigantium dispendium et nociva mora amputetur, conveniens erit, ut actori deinceps querelarum suarum negotium totum non pluribus quam tribus propositionibus proponere liceat, in quibus omnia et singula pro quibus impetere reum statuit, comprehendat, ut sic iudex non plures, quam tres sententias ferre possit, aut debeat, juramenti causa, ut infra capite de Juramentis.

Tribus factis propositionibus et eisdem ad sententiam definitivam productis, ad unam vel duas interveniente appellatione, si reliquae non sunt ejusmodi, ut ab illis dependeant, a quibus appellatum est, procedendum ulterius erit cum reliquis propositionibus, appellatione ad aliquas earundem interposita non obstante.

Post tres propositiones factas, nemini liceat quartam vel novam aliam instituere, nisi prius absolutis illis tribus propositionibus.

DE TERMINO RESPONSIONIS.

CAPUT VIII.

Varenda sicut promittitur facta, reus in continenti cum munimentis et responsione sua paratus esse debet, et eam in scriptis vel verbis facere. Quod si tunc idem reus non com-

pareat, juxta modum querelae, tanquam victus condemnatur, cum legalis impedimenti reservatione; si autem in tali responsionis termino actor non compareat, reus ab impetitione illius super re petita absolvetur et praeterea actor in expensis condemnabitur, similiter cum reservatione legalis impedimenti, et hoc non nisi propter praestitam varendam et responsionem factam, quia alias actori licebit solutis reo expensis suam actionem denuo restituere.

DE JURAMENTIS.

CAPUT IX.

Quoniam saepe contingit actiones defectu probationum per juramentorum praestationem finire, quapropter juraturus sive ex consualatus sive judicii decreto diligens sit, ne diem illam, praestando juramento praefixam, negligat; si enim per negligentiam vel oblivionem in termino juramenti non comparuerit, secundum modum querelae actoris condemnabitur; si vero actor ipse non comparuerit ad juramenti acceptionem, protestetur reus contra illum coram actis judicis et tandem die sequenti ab impetitione partis liber judicis decreto pronunciabitur. Expectare autem judex in loco suo judiciali juramentum tenebitur ad horam meridianam, quod si ante tempus me-

ridianum ex loco judiciali surrexerit, partesque ambae aut una in domum illius venerint, se velle juramento debito satisfacere declarantes, judex ad locum judicii consuetum ire tenebitur, si hora meridiana nondum advenerit, alias post meridiem non licebit illi redire.

Si vero uterque tam actor quam reus comparuerit, procurator illius, qui juramentum praestare debet, judicem alloquetur his verbis: Domine judex! hic adstat personaliter N. N. et postulat formam decreti juranti sibi declarari, quaeritque an id fieri debeat necne. Sententiabitur quod sic. Tandem si et in quantum principalis suus pro primo juxta cursum juris juramentum peragere non valeat, quoties se relevare vel illud recitare possit. Sententiabitur per judicem, si et in quantum est persona muliebris, quoties illi opus fuerit, si vero persona virilis, quod bis post primum reiterandum.

His interrogatis ad juramenti praestationem observabitur hic modus. Accedet, qui jurare debet, in locum deputatum, ibique ille qui juranti daturus est rotam, hoc est: formam juramenti, posita sancta cruce, jurantem flexis genibus procumbere jubebit; quo facto jurans duobus digitis indice et medio manus dextrae, crucifixi vulneri dextri lateris impositis,

jurabit in forma illi proferentis formam juramenti omni deligentia, singula verba recte exprimens; completo juramento surget et a judice interrogabit, an jam ab eo, super quo juramentum praestitit, liber sit. Quod judex unica sententia illi decernet, amputatis reliquis supervacaneis interrogationibus, sententiis, sumptibusque; et hic modus tam in uno juramento quam cum plurimis testibus observabitur.

Liberum tamen erit litigantibus, ut si velit actor motu proprio reo juramentum dimittere, ab ipso reo hoc ab actore petente facere possit, et in hoc casu dimissis juramentis tam actor quam reus ab omni solutione mulctae judicis liberi esse debent; hoc tamen secus erit si quis juramentum decretum facere recuserit. Talis enim et in causa principali pro qua juraturus erat, ut dictum est, succumbet et judici mulctam dabit; abusus autem is, qui introductus erat, quod etiam ille qui juravit mulctatus sit, in posterum esto abrogatus, liberque ab omni mulcta ille decernetur, qui juramentum suum modo supra scripto perfecit.

Si vero alicui solutionem debiti alleganti juramentum cum duobus testibus decretum fuerit, tale juramentum conceptis verbis solus prin-

cipalis primum faciet et demum testes jurabunt, quod solutionem ejusmodi viderunt et audierunt, ut in jure descriptum est.

Si vero super aliquo alio casu, ut pro vulneribus, homicidio, juramentum cum testibus alicui fuerit decretum, principalis primum jurabit juxta rotam sibi datam, testes vero jurabunt, quod juramentum principalis, etc. ita eos Deus adjuvet etc.

Et quia errore quodam inveterato inductum fuit in consuetudinem perniciosam, quod post capitalem propositionem et varendam elevatam, actori juramentum reus deferre non permittebatur, quapropter deinceps post praestitam varendam liceat actori per reum juramentum deferre; quod quidem juramentum actor, ut suae propositionis certior, absque omni contradictione acceptare tenebitur, alias cadet ab actione, hunc quidem casum excipiendo, si quis creditori mortuo successerit et debitorem convenerit, juramentum potius reo, ut post contractum vivo et certiori, incumbet, qui juramentum actori post varendam referre non potest.

Quoniam vero per abusum perniciosum inductum est, ut actor varias multasque res in una vel plurimis propositionibus proponat, urgens reum, ut super singulis rebus seorsim juraret, hoc malum ut tollatur, ideo ad singulas

propositiones, quarum non amplius quam tres esse debent, non nisi unum juramentum ad quamlibet propositionem ab iudice decerni et a reo praestari debebit.

DE ARRESTIS JUDICIARIIS.

CAPUT X.

Arresti dispositio est, quod unus libere uti suis bonis non potest; quare arrestationes in jure dilatari non debent neque ex causa levi admitti, nisi in casibus in jure ordinatis; arrestare autem est aliquem vel bona ejus per mandatum judicis impedire ne vendatur vel moveantur a loco, donec querulanti respondeat aut se illi justificet.

Pro majori horum intelligentia sciendum: quod arrestum in personam aut bona alicujus fieri et admitti non debeat, qui in solvendo est et in jure illo bene possessionatus et qui palam, non occultando se, ambulat. Negotiatores autem externi arrestari possunt in persona et bonis etiam cum oclusionem testudinum aut mercium obsignatione, cum in tali jurisdictione non sint possessionati; bibuli tamen, bonorum dissipatores et aliae leves personae, et qui se profugos suspectosque declarant arrestari in persona et bonis possunt, ordo tamen iste servabitur ut primum bona, postea personae arrestentur.

Ut tamen tam judici, quam partibus consulatur, si quis in proposito suo tam pertinax fuerit, ut omnino arrestare sive bona sive personam alicujus voluerit, igitur judex hoc non prius permittat, nisi arrestator sufficientem cautionem fecerit de indemnitate, tam civitati quam personae, aut bonis arrestatis, si injuste arrestasse convictus fuerit, magis ignominiam parti, quam commodum sibi facere cupiens.

Si quis autem arrestet in bonis aut persona minus juste, ita ut per sententiam judicii arrestum illud relaxetur, tenebitur arrestans arrestato ad interesse levitatis et damni exinde provenientis secundum arbitrium judicii satisfacere.

Suscipiat vero quis arrestum in personam aut bona alicujus, et postea dimittat arrestatum, aut bona illius extradat; arrestans, vero jus suum, ut juris est, perduxerit, tenebitur ad solutionem illi, qui ^{arrestum} ~~arrestatum~~ suscepit. Nolens etiam arrestum suscipere, statim sine citatione se debet praesentare judici causam allegaturus, quare id facere sibi non liceat.

Judex etiam nullum arrestum secretum suscipere debet in collusionem aliorum creditorum, in prioritatem autem et posterioritatem arresti standum est recognitioni judicis.

Si autem arrestatus in persona, praeter culpam arrestum suscipientis, aufugerit, et si id talis juramento comprobaverit, quod videlicet arrestatus praeter culpam ejus aufugit, sine damno manebit; ille tamen profugus his debet denunciari in loco arresti, et procedetur contra eum, tanquam contumacem et profugum ad ultimum perlucrorum gradum et hic arrestum obtinebit vicem primae citationis personalis.

Si plures heredes fuerint, super quorum bona arrestum factum sit, aliqui vero ex iis sint minores, alii autem jam annos attingant discretionis, tenebuntur uti adulti respondere pro suo interesse, si citati fuerint, non obstante eo, quod alii simile jus habentes sint adhuc minores.

Cum autem plures super aliqua bona arrestum fecerint, habens efficaciora documenta, praeferretur aliis debiliores probationes habentibus in prioritatem et debiti assequutionem, dato quod etiam sit posterior in arrestatione facta. Unde ille, qui inscriptionem aut obligationem coram consulatu aut iudicio habuerit in aliquibus certis bonis aut in omnibus generaliter factam, et recognitionem, praeferri debet omnibus aliis creditoribus etiam inscriptiones specificatas super certis bonis posteriores tamen habentibus; huic proxime succedet is qui

obligationem personalem in actis officiosis habebit. Tertio loco veniunt arrestatores chirographarii et illi si jus suum, ut juris est, perduxerint; et si bona arrestata tanti fuerint, ut omnes contentari possint, omnibus solutio fiat, si vero bona illa non fuerint tanti, ut singulis solutio ex iis impendi possit, partientur inter se bona illa, juxta proportionem suorum debitorum, ita, ut cujus debitum majus fuerit plus accipiat, cujus vero minus, etiam minus accipiat, taxam cujuslibet summae ad certam quotam aestimatae, scilicet ad rationem procentuum aequaliter dividendorum; et iste modus observabitur, sive vivat sive mortuus sit debitor, etiam non obstante, quod unus sit in arresto prior, alter posterior, aut unius chirographi data prior, alterius posterior. Id tamen intelligatur saltem de chirographariis creditoribus.

Arrestum inter cives et incolas ad proxime sequens judicium expositum durabit; arrestum vero super hospitibus et advenis factum eoque, donec se aut bona sua liberaverint, durabit. Quo hospite apud judicem comparente et actorem arrestantem de causa arresti interrogante, tenebitur illi statim arresti sui causam benivole insinuare, ut sic hospes intelligat quid illi de jure facere conveniat.

Si quis per se arrestum fecerit, ad continuandosque terminos judiciales procuratorem stauerit, procurator talis constitutus terminos illos continuando et eliberando ex arresto citari poterit, si ejus principalis praesens non sit; si vero citatus ad eliberandum ex arresto in primo termino non comparuerit, non erit opus illum secundo et tertio denunciare, sed in illo primo termino arrestum illud per iudicium relaxabitur. Pedellus tamen ad eliberandum aliquem ex arresto citans tenebitur id citato specificè exprimere.

Arrestatio super processu juris deinceps nemini admitti debet, nisi arrestans, juris beneficio citatus ad arresti eliberationem, legitime docuerit, arrestum suum justum esse.

Arresto juridico superveniente nulli domum aut hereditatem coram consulatu, aut quocunque alio iudicio externo oppignorare, vendere aut inscribere liceat, interim donec arrestum illud liberatum fuerit. Quod si aliquid fuerit sub arresto factum, id totum nullius momenti esse erga illum, ad cuius instantiam tale arrestum sit factum.

Si quis vero arrestum generale super bona alicujus hic et ubique existentia, ubi inveniri poterint, fecerit, jusque suum debite perduxerit in summa majori, quam illa bona arre-

stata et in jurisdictione illa consistentia se extendant, acquisitis bonis illis et taxatis, poterit ad bona alia, in aliena jurisdictione existentia, exsequutionem illam perlucrorum extendere, si tamen in eodem jure alieno hujusmodi bona per alios non fuerint arrestata seu perventa.

Cum vero contigerit ob debita contracta creditores super bona mobilia alicujus arrestum ponere, tum observandum erit, ut postquam primum et secundum judicium super arresto facto actor astiterit, ad tertium judicium arrestatus in faciem et personaliter, si in civitate praesens fuerit, per praeconem, et si absens fuerit per advocati literas ad aliud judicium missas, citetur, praefixo illi termino, quem secundum distantiam loci attingere poterit; quo non comparente, in causa principali ruet, nisi legali impedimento se abfuisse monstraverit.

Si ille super cujus bonis arrestum factum sit, profugum se per diuturnam absentiam declaraverit, actor illum quaerere tenebitur per tempus decem octo septimanarum, si extra regnum fuerit, per sex vero septimanas, si intra regnum habitet. Quo tempore expirato ad judicium cum testimonio literali de quaesito reo intra et extra regnum in his locis,

ubi debitorem consuetudinem habuisse conjectura esset, importato, procedetur ad finem causae, absentia rei amplius non obstante; ubi vero res actori adjudicata et consignata fuerit, si erit corruptibilis, debet cum iudicii testimonio quanto melius poterit divendi et pecunia aut ad iudicium reponi, aut per actorem sufficienti cautione iudicio facta recipi, si possessionatus non fuerit; et si pars arrestata in anno et die redierit, iterum illa pecunia actori juxta ejus perlucra in praesentia arrestati confirmabitur.

Si vero fuerint bona immobilia, arrestans in possessionem eorum mox mitti debet et illa nemini infra annum et diem vendere, et si interim arrestatus non venerit, bona illa lapso anno et die poterint vendi in summa per actorem perlucrata. Si vero arrestatus adhuc ultra anni et diei tempus elapsum tribus annis et decem octo septimanis abfuerit, extunc ejusmodi bona immobilia per actorem in haereditatem, quanto altius id fieri poterit, cum scientia iudicii divendere licebit, aut solimet obtinere; et quidquid solutis perlucris supererit ad iudicium reponetur. Arrestato aut ejus heredibus ad servandum hoc, intelligendum est, ubi unus fuerit arrestator; si vero plures, observabitur modus supra expressus. Idem erit accipiendum de illo, qui non ex arresto sed

ex citatione actionem inchoaverit et in contumaciam aliqua bona immobilia perlucratus fuerit, secundum doctrinam supra in processu in contumaciam partis descriptam.

Contingere et hoc solebat, ut debitores in collusionem creditorum bona sua venderent, qua venditione cognita creditores et interesse habere putantes resignationes hujusmodi bonorum in arrestum ponere solebant, quibus pro arresti liberatione citatis ad partis citantis instantiam (quod se jus dare et accipere diceret paratam) ab iudice arrestum liberum esse debere decretum est (quod quidem de juris forma est); quia tamen magno saepe cum praejudicio arrestantium fieri solebat, ut resignationibus sic factis jam immissione essent et non sufficienter arrestatoribus certi, ideo hujusmodi immissione instantibus arrestatoribus fidejussoriam de se cautionem de stando juri et iudicato solvendo, facere dareque cogantur.

DE FERIIS.

CAPUT XI.

Feriae nihil aliud sunt nisi juris quaedam dilationes, seu certi dies legales, quibus homines vel Dei obsequiis vel communi utilitati vel ex mandato principum vacant; vocanturque in jure feriae quasi dies vacantium.

Unde triplices sunt feriae: solennes, rusticae, repentinae.

Feriae solennes sunt certi dies solennes, in quibus judicare prohibitum est, et sunt introductae in reverentiam Dei et Sanctorum; omnium tamen solennitatum dies dominicus est major et principalis: quare in illis non valet processus factus, nec sententia lata, et partes illis minime renuntiare possunt.

Feriae rusticae sunt certi dies propter communem utilitatem, sicut tempore messis et vindemiarum; istis tamen feriis partes ex consensu mutuo renuntiare possunt.

Feriae repentinae sunt, quas principes constituunt celebrandas propter aliquod insigne actum, utpote victoriam ex hostibus, filii nativitatem etc. Cracovienses itaque, qui nec vindemiis nec agriculturae vacant, ferias rusticas non observant, sed in illis judicia exercent; habent tamen quaedam tempora ex usu introducenda, quibus judicia exposita non exercent, ut tempore adventus, septuagesimae, rogationum.

Primum itaque judicium expositum incipit feria sexta post Epiphaniarum proxima.

Secundum post dominicam conductus paschae.

Tertium in crastino Corporis Christi, sicque continuantur in quindena diebus intermediis quo-

ad feriae non impediunt; si vero aliquis cadet in diem solennem, transponitur in crastinum et sequentem diem.

Si vero iudicium magnum et legale imminet interim quod quindena non exspiraret, iudicium illud particulare cedit iudicio magno ante et post, et non reassumitur continuandum nisi in quindena. Sic iudicio ejusmodi exposito actiones omnimodae exerceri possunt, civiles, criminales, occasione debitorum, injuriarum, hereditatum.

DE SENTENTIIS.

CAPUT XII.

Sententia est judicialis promulgatio controversiis finem imponens ex pronuntiatione iudicii. Et est duplex: interlocutoria, definitiva.

Interlocutoria sententia est, quae profertur non super principali negotio, sed super emergentibus et incidentibus quibusdam quaestionibus.

Definitiva vero est, quae principale negotium terminat, absolutionem aut condemnationem rei continens.

DE APPELLATIONIBUS.

CAPUT XIII.

Et quia potissimum praesens processus confectus est, ut actiones inter litigantes abortae in

infinitum non durent, sed in certo et brevi temporis spatio terminentur, quae nihil per aliud nisi per supervacaneas et frivolas a sententiis interlocutoriis appellationes redderentur immortales; quapropter ut compendio generalitas de omnibus appellationibus super interlocutoriis emergentibus declaretur, observandum est, ne quis ab ulla sententia interlocutoria provocet super his punctis et articulis, qui jam in hoc processu et statuto per nos decisi et absoluti sunt. Nam ejusmodi appellationes non aliter quam causa litis protelanda certo induci videntur; super aliis vero superemergentibus punctis et articulis non decisis et expressis similiter ab interlocutoria appellandum non erit, nisi ejusmodi fuerint, ut in sententia definitiva reformari non possint. Ut huic ergo litigantium incommodo et damno etiam praecaveatur, considerandum erit, quod is, qui sententia aliqua interlocutoria se gravatum senserit, tali subsidio se relevare poterit, ut gravamine suo allegato et protestato ex tali sententia interlocutoria imminente et apparente, iudicium illud parti se gravatam praetendente protestationem ad acta inducere teneatur, ut sic in secunda vel etiam ultima instantia super ea re et gravamine per iudicem alterum decerni possit, quo facto occurratur partis gravatae periculo; verum si ejus-

modi gravamen ob partis negligentiam in acta causae inscriptum non fuerit, postea gravamen illud allegari vel in subsidium acceptari non poterit. Exempli autem gratia ponatur specimen quoddam hujus intentionis, ut litigantes eo facilius rem cognoscant. Conveniat aliquis in judicio pro centum florenis per actorem aliquem, ille autem conventus dicat se super eo negotio quietatum in judicio tali, petatque inducias certi temporis, ut copias ex actis illius judicii habere possit et causam tueri valeat; judicium si pronuntiaverit has inducias minime sibi concedendas, appellare quidem reus ex praesenti constitutione ab illa sententia interlocutoria non poterit, protestabitur tamen de gravamine et illud actis consignare curabit, et cum actore ulterius in causa procedet, ad finem usque litis. Judex secundae aut ultimae instantiae cognito illo gravamine aut decernet tali reo dandas esse inducias, aut ex rei (jam per tantum intervallum temporis) adductis probationibus, quae illi subsidio esse debent, quod juris est, judicabit, eo non obstante, quod fortasse in sententia definitiva solutionem alleganti juramentum cum duobus testibus decretum fuerit.

A sententiis tamen definitivis liberum esse passim, modo qui supra descriptus est, appellare.

Et quoniam in ultima instantia litis jam finis esse debet, sicut locis aliquot superius memoratum est, conveniet tamen et ea, hic circa finem hujus capituli, repetere, quod in qualicumque sententia contra absentem lata, reservandum sit condemnato impedimentum legale, quod tamen importandum est de forma juris, ut supra relatum est.

Sententiae autem omnes in scriptis, ut supra dictum, proferri debent.

DE EXSEQUUTIONE SENTENTIAE.

CAPUT XIV.

Exsequutio debet fieri juxta tenorem rei judicatae sine ullo obice.

Attamen, si sententia statim declararetur et probaretur esse nulla ex aliquibus causis in jure expressis, hujusmodi nullitatis exceptio potest contra exsequutionem opponi et eam impedire.

Item si novae legitimae exceptiones in jure descriptae emergerint post sententiam, eas quoque licebit opponere adversus exsequutionem iisdemque illam labefactare.

Quod si sententia fuerit nulla, tunc expensae non solventur, quinimo solutae repetentur.

Ordo autem in exsequutione facienda talis observabitur: primo bona capientur mobilia; secundo immobilia; tertio pervenietur ad nomina debitaque sive jura ipsius victi.

DE HEREDITATUM VENDITIONE,
RESIGNATIONE ET POSSESSIONE.

CAPUT XV.

Ad abolendam male inductam consuetudinem super venditionibus hereditatum et domorum in praejudicium propinquorum et successorum antehac in hunc diem servatam, quum in fraudem heredum et successorum in majori summa hereditates inscriberentur, decretum est futuris temporibus perpetuo observandum, ut hereditatem aliquam seu fundum vendere aut resignare volens hereditarie, aut etiam in vim reemptionis, non in majori summa eandem hereditatem inscribat, quam veraciter et realiter acceperit; et si de aliquo apud successores nata sit suspicio, poterit tam emptor quam venditor ad juramentum ante factam resignationem cogi, quod in ea venditione in elevatione summae non intervenerit dolus.

Liberum tamen est, si quis velit, bona sua alicui de se bene merito donare; si tamen id de jure facere possit; alias a parte impetitus juramento suo se liberare poterit, dolum et fraudem non intervenisse occulta latente practica.

Contingit etiam recognitionem venditionis hereditatis fieri coram Senatu, et in hoc casu tam emptor quam venditor a successoribus et propinquis possunt similiter cogi ad juramen-

tum, inscriptione et recognitione illa venditoris non obstante, quandoquidem hujusmodi inscriptio proprietatem non facit, nisi resignatione et possessione subsequuta.

Nullus civis bona sua hereditaria extra jurisdictionem propriam vendere, alienare aut inscribere praesumat, alias id totum irritum et inane nulliusque momenti erit. Si tamen aliquis bona hac in civitate habens, in alieno judicio illa inscripserit, ex aliqua imminente causa, utpote quia ex captivitate, aut onere debitorum se liberaverit, plenipotentemque ad faciendam resignationem illius hereditatis in justo judicio constituerit, nihilominus tenebitur emptor circa resignationem, si quis hoc ex propinquis venditoris postulaverit, juramento comprobare, quod in tali venditione dolus non lateat; cives tamen praesentes non poterint in alia jurisdictione de bonis suis vendendis aut quovis modo alienandis disponere.

Antequam autem hereditas vel fundus juridice resignabitur, publicari primum in judicio bannito exposito per praekonem sonora et intelligibili voce debet, domus illius resignationem in proximiori judicio exposito futuram; et post publicationem in proxime sequenti judicio, venditor per se aut plenipo-

tentem ante scamna judicii stando, probando per literas aut inscriptiones hereditatem illam sibi justo titulo attinere, aut successionem suam per testimonium evidens probabit, sonora et intelligibili voce summam pecuniarum, pro qua domum aut hereditatem vendidit nominando, et tandem fundum illum resignabit, cum omnibus ejusdem juribus, modis et limitibus, pro ut solus habuit, tenuit et possedit; judex autem alta et intelligibili voce resignationem illam confirmabit. Postquam confirmationem emptor cum venditore, ad scamna judicii intrabunt, et judex pileum venditoris in caput emptoris imponet; quo facto, judex dabit per nuncios suos emptori in ipsam hereditatem, sive ex emptione sive perlucris competentem, realem intromissionem per catenae apprehensionem, vocato ad hoc hospite domus pro tempore existente, ut pro suo interesse et quae juris sunt, facere possit; qua data redibunt et apud judicium jam datae possessionis recognitionem facient, pro qua per unum grossum singuli ab emptore accipient.

Propinqui autem dicuntur, qui in consanguinitatis qualicunque linea venditori se attinere probaverint, sive cognati sint sive agnati; quicumque horum prior se judicio manifestaverit et exemptionem praevenerit, ille talem

hereditatem obtinebit, hoc tamen ante anni et diei decursum facere poterit. Nam post anni et diei finem, nullus neque adultus neque minorennis hereditatem propinquitatis jure redimere poterit, ex civitatis privilegiorum serie; si tamen minorennium bona ex hujusmodi causis vendita fuerint, quae in jure nostro descriptae exstant, senatusque accesserit consensus, praescriptio haec in praesentes intelligenda erit, salvo jure absentium et suam ignorantiam de jure probantium.

Ut autem pupillis consultum sit, ne facile adolescentes bona paterna distrahant aut alienent, ideo nemini ex masculis fundum aut hereditatem vendere, resignare licebit, nisi attingant annos discretionis, hoc est vigesimum primum annum, virgines autem et sexus muliebris, nonnisi in decem octo annis, aut etiam citius si maritum superduxerint.

Astitiones et terminorum pro bonis hereditariis observationes ac continuationes solum in judiciis expositis fiant et admittantur, et si reus data opera in termino quocunque post primam citationem intermedio in judicio exposito comparuerit, hoc agens, ut incidentibus feriis terminum secundum, qui in judicio exposito esse deberet, nonnisi finitis feriis observare posset, quia ea res non nisi ob di-

lationes quaesitas a reo protenditur, sic procedendum erit in simili casu: nempe, si reus pro primo aut alio quocunque dilationum termino in iudicio exposito non comparuerit, extunc actori in die sequenti iuridica facta protestatione de sua diligentia coram iudicio, eundem terminum, quem in proxime praeterito exposito iudicio habuit, exsequetur, rei absentia non obstante, et omnia illa faciet, quae in praecedenti iudicio exposito facere debuit, ut sic neglectum terminum contra reum assequatur. Reus autem si in secundo termino post iudicium expositum comparuerit, solvet parti grossos sex et iudici grossos quinque, denarios sex, et actionem suam continuabit; si vero in tali termino non comparuerit, amittet illud, quod in illo termino facturum erat, hoc est: si reformationes facere debuit, non poterit jam ad illas pervenire et nihilominus cum actore terminum ad sequens iudicium habebit limitatum, in quo sine citatione comparere tenebitur.

De danda vero possessione in hereditatem aliquam et hic error irrepserat, quod iudex ad partis instantiam, quae inscriptiones aliquas habuerat, parte non vocata, possessionem dabat, et inde lites immodicae oriebantur inter possessorem priorem et noviter introductum:

huic etiam errori ut mederetur, provisum est, quod ad quascunque inscriptiones iudex intromissionem dare non debet, nisi parte citata; quae si non comparuerit, facta protestatione in quindena citato non comparente, iudex tandem exsequutionem faciet inscriptionis. Haec intelligantur in privatis inscriptionibus, ubi resignatio juridica non intervenit, nam de eodem supra scriptum est, etiam de his duntaxat, qui sunt praesentes in civitate quos ad hoc quaerere non oportet, quum cognitum habeant ad quid se obligaverint.

Addendum est et hoc necessarium: utcunque dabitur alicui possessio, sive per resignationem, sive vigore inscriptionis, minime tamen hoc antiquioribus juridice factis inscriptionibus quoquomodo nocere poterit. Possessio autem danda erit, sive id sit ex venditione in hereditatem, sive obligatione in certo debito, duntaxat iis, qui jus civile habent, et onera civilia per omnia sustinent. Et casu, quo domorum possessores ex hac vita excedere contingat, eorum successores ad similia onera et iuramenta per omnia teneantur et sint astricti sub hereditatum amissione, ne quae domus ad jurisdictionem civilem antiquitus pertinentes de gremio civitatis ullo modo excipiantur et alienentur.

1 2 5 4 (u)
DE BONIS PUERORUM MATRI
ADMORTUIS.

3
CAPUT XVI.

Mater demortuorum liberorum ex primo marito defuncto progenitorum devolutionis et hereditatis usumfructum quidem ad vitam habebit, secundum juris scripti observatam normam; sed illa defuncta, hujusmodi devolutio et hereditas admortua, non ad liberos ex secundis ad quas si ipsa convolasset, nuptiis prognatos, sed potius ad liberos superstites ex priori marito susceptos pertinebit. Idem vice versa intelligendum erit de patre ad secundas nuptias se conferente.

DE TESTAMENTIS CONDENDIS
SEU ORDINANDIS.

CAPUT XVII.

Testamenta et ultimarum voluntatum dispositiones, quae secundum plebiscita civitatis condita erunt, omnino rata permanebunt, neque per quempiam temere violabuntur et infringentur, licitumque erit unicuique civi tempore rectae valetudinis aut in lecto aegritudinis testamenta condere; tamen in praesentia consulatus, ubi proconsul ad minus cum duobus consulibus et notario praesentes sint, quemadmodum coram iudicio, ubi advocatus ad

minus cum tribus scabinis et notario civitatis adsint, sive talia testamenta manifesta sint sive obsignata et ad officium in scriptis porrecta, quae (ubi juri et plebiscitis civitatis contraria non fuerint) servari et manu teneri ab omnibus debent.

Hereditates autem et bona immobilia in testamentis in lecto aegritudinis confectis, tam apertis quam oclusis, alienari a propinquis non poterint; summae tamen pecuniariae in pia opera et in alios honestos usus, cui placuerit, inscribi et reformari in bonis hereditariis possunt.

Et quia plebiscitum illud in abusum venerat, etenim nonnulli in odium consanguineorum tantas summas inscribebant in hereditatibus, quae valorem et aestimationem hereditatis in duplo excedebant, articulus itaque plebisciti super ea re ita declaratur, hujusque modi dispositio et correctio facta est: ut hereditates et fundi, neque directe neque indirecte, a propinquis in testamentis alienari debeant, directe per venditionem aut donationem, indirecte per inscriptionem summae pecuniariae altioris, quam hereditas valeat. Qui itaque heredes descendentes vel ascendentes in linea recta habuerint, licitum et permissum illis erit, tertiam partem bonorum pro arbi-

trio suo per inscriptionem summae pecuniariae ad pia opera, et alios honestos usus convertere, duabus partibus suis successoribus relictis. Quoniam vero nonnulli successoribus ascendentibus vel descendentibus carent et solum collaterales relinquunt, talibus licebit de tribus partibus bonorum per inscriptionem summae pecuniariae disponere, quarta parte pro iisdem collateralibus relicta, quos omnino aut simpliciter excludere aut praeterire minime licet, nisi ex causis in jure descriptis. Tempore suspectae pestilentiae, si officium consulare aut judicarium haberi non possit, licitum erit civibus coram tribus aut quatuor vicinis, viris probis et fide dignis, testamenta manifesta condere aut etiam scripta illis porrigere, qui tandem ad cancellariam civitatis eadem consignabunt et postea coram officio civili voluntatem testatoris sub juramentis recognoscent; ordinatioque illa, si juribus et plebiscitis civitatis non adversabitur, tantundem valebit, ac si coram officio civili esset condita et propterea in acta civilia inscribetur.

Exequutores testamentorum in testamentis nominari non possunt, qui jus civitatis non habent, et obedientiam civitati non agnoscunt, quia non possent in judicio civili reconveniri et impositionati tam heredibus quam creditoribus in-

certi sunt. Testamenta coram publico Notario et testibus facta, erunt invalida et in iudiciis nostris locum non habebunt, imo etiam si persona sit spiritualis et habeat bona quaecunque in jurisdictione civili consistentia non poterit de illis disponere coram publico notario et testibus, sed solummodo coram officio civili sub cuius jurisdictione talia bona consistunt.

Decedat etiam aliquis intestatus relinquens pueros minores, nullusque sit, cui tutela illorum puerorum minorum ex parte gladii de jure competerit, Consules civitatis, tanquam ordinarii omnium pupillorum tutores in instanti res et bona mortui providere tenebuntur inventariumque omnium bonorum mobilium ex morte illius intestati relictorum facere, tutores in locum suum pupillis assignare.

Si autem exequutores in testamento per testatorem assignati fuerint, qui functionem illam suscipere voluerint, tenebuntur a Consu-
latu confirmationem accipere et inventarium omnium rerum cum scientia officii civitatis facere, unamque copiam circa officium, oclusam quidem sub sigillis ad minorem aetatem relinquere, alteram vero circa se asservare, deinceps in tutela secundum juris formam se gerendo,

Liberum tamen erit parentibus de inventario faciendo, de tutela custodienda et rationibus dandis, a tutoribus quod voluerint et liberis suis expedire cognoverint, statuere, quum per regia indulta, unicuique liceat tutores quos velit accipere et de rebus mobilibus constituere, dummodo civibus committant liberorum et honorum suorum curam civili jurisdictioni subjectis.

Facto itaque rite et legitime testamento ac legatis specificatis, exequutoribusque nominatis, si aliquis testamentum illud impetere voluerit, in isto casu bona talia per consulatum et exequutores, aut in defectu exequutorum per solum consulatum in sequestrum accipi debent et nemini ex litigantibus assignari, donec uter potius jus habeat, inter se experiantur, et qui victor manserit, huic bona illa tradentur; vidua tamen de bonis illis non expelletur, donec illi pro dote fuerit satisfactum eique interim expensis providebitur donec fuerit expedita.

Si autem actio ejusmodi cum exequutoribus fuerit per successores mortui, mota, in eo casu solus consulatus in praefata bona se jurtromittet et illa possidebit, donec lis instituta finem sortiatur. Contingit etiam aliquem simpliciter bona sua certis exequutoribus in pia

opera sine specificatione loci et personarum committere, dispensare, tales exequutores cum scientia et volunlate consulatus omnia dispensabunt, rationemque sufficientem de illis rebus consulatui et nulli alteri reddere erunt adstricti, et si quid contra voluntatem et scientiam consulatus fecerint, id de proprio aere totum resarcire tenebuntur.

DE DOTIBUS.

CAPUT XVIII.

Nullus civium poterit circa sponsaliorum caeremonias, suae uxori pro dote denominare ultra mille florenos et hoc in auro aut in moneta, post mortem tamen suam recipiendos.

Et quoniam plurimae haecenus oriebantur ex dotalitiorum probationibus inter heredes et relictam viduam difficultates, praeterea multis in locis hac de re jura variant, et amplum concertantibus litigationis campum praebent, saepenumero periculosis sequutis juramentis; ut igitur tam femineo fragili sexui (quod humani generis media pars sunt mulieres et sine illis mundus prorsus interiret) consulatur, quam lites superfluae amputentur, sancitum est, ut quicumque jurisdictioni nostrae civili subiecti sint, et in hac Regia Cracoviensi civitate uxores duxerint, dotalitium pro sua quisque con-

ditione, mille tantum florenos et supra non excedendo publice circa sponsalia de more nominare et ad maximum in proxima quindena in acta dotalitiorum in praetorio nostro exposita recognoscere et inscribere teneatur. Qui vero quacunque de causa hanc recognitionem neglexerit, liberum facimus uxoris amicis et propinquis, ut cum illa et ad minus cum duobus testibus fide dignis et notis, civibus tamen, ad librum veniant dotalitium nominatum recognoscentes, quod tandem, ut ab ipso marito factum considerandum erit, et hujusmodi recognitiones in mariti mortis casu, omni deinceps ambiguitate et juris strepitu amputatis, robor suum obtinebunt.

Per hanc tamen constitutionem maritis jus minime adimetur, quominus domini sint honorum omnium ad mortem usque suam. Quum haec recognitio ad nihil aliud valeat, quam dotalitii probationem a mariti morte jam paratam habere; tunc enim, in ea omnia, quae supersunt, sive mobilia sive immobilia, mulier prae omnibus succedit.

Dotalitium etiam uxoribus adeo firmum esse debebit, ut nullus maritus, quocunque quaesito colore ad ejus abscissionem cogere possit, non obstante quacunque in die sequuta inscriptione, quae de facto nulla esse debet.

Caeterum, quum in hac civitate fieri soleat, ut sive puellae sive viduae nubant, uberiorem dotem ad maritos inferre consueverint, quam dotalitii summa aequitate servata patiatur; licebit itaque omnibus civibus in hac regia civitate circa nuptiarum initia vel alios contractus facto, vel consumato matrimonio dotalitii summam in bonis suis reformare, sive etiam ob amorem conjugalem et honestam conservationem summas donationis jure reformare et inscribere. Haec omnia in futurum vim legis obtineant, et ad praeterita non referantur (nisi quis uxoris honestae amore ductus sponte sua id facere velit). Donationes enim aliae quaecunque uxoribus factae ad sua tempora inter caeteros creditores reputentur et non antea locum obtineant.

Si vero aliqua mulier praeter culpam viri ab eodem recesserit, et sine illo aliquandiu alibi, sine mariti voluntate, sive bene sive inhoneste manserit, contingatque maritum interea decedere, talis mulier non poterit dotem repetere, neque heredes mariti tenebuntur sibi de tali dote respondere.

Si autem aliquis aere alieno obstrictus ad inopiam vergat, sic, ut creditores bona sua arrestis impetant et a marito vitae suae victum et amictum expectare uxor non poterit,

in eo casu, etsi post mortem dotem habeat denominatam, illam tamen repetere et omnibus creditoribus in tollenda ea debet praeferri, ita tamen, ut hujusmodi bona, qualiacunque sint, certa facere teneatur, ne quo modo pereant; casu si illam prius quam maritum emigrare ex hac vita contigerit, bona vel ad heredes vel ad creditores mariti redibunt. Vide ad hoc et an hoc casu mulier possit occupare omnia bona mariti, sicut possunt alii creditores hypotecarij, etc. Antonium Negusantium de pignoribus 98.

Si autem aliqua mulier per iudicium ecclesiasticum a viro suo separata fuerit, talis pro dotalitio suo obtinendo (si et in quantum ei actio competet) coram officio civili, actionem intentabit, nam alio modo per indirectum bona civilia in iudicio ecclesiastico et spirituali iudicarentur, a cujus jurisdictione sunt et esse debent omnino libera.

DE PROCURATORIBUS.

CAPUT XIX.

Procurator in jure Saxonum communi vocabulo Ferendarius appellatur; dicitur autem ille, qui ex mandato principalis negotia administrat agendo vel defendendo; in omnibus enim actionibus juridicis Ferendarii plurimum

sunt necessarii ad communem utilitatem, ut tam actor quam reus eorum utantur industria, et a periculo praeserventur.

Quoniam frequenter usu evenit quosdam procuratores omnes sibi pro suae causae defensione conduxisse, ita ut alter neminem habere posset, quare tam actor quam reus unum tantum habere debent procuratorem, cui pro salario ab observatione termini unius grossos quatuor dare tenebitur; a capitali propositione in scriptis porrecta florenum unum, similiter a responsione, a replicis, duplicis, quadruplicis medium florenum, si illas in scriptis dederit; a melioratione sententiae florenum unum et haec in expensis litis per judicem ad taxam venient ponenda; si vero aliquis ultra haec praescripta aliquid procuratori dederit, haec illi iudex in expensis taxare non tenebitur; haec autem expensae dandae sunt procuratoribus in causis magnae importantiae; in levioribus autem, ubi scripta nulla interverint, neque aliquid in scriptis dederint, a quolibet termino grossis quatuor duntaxat contentabuntur.

Et quia procuratores merito debent ab officio juramento adstringi, sive coram consualatu sive iudicio actiones habituri sint, placuit hic juramentum illorum subjicere, quod

aut coram officio civili aut consulari fieri debet.

„Ego N. juro Deo, quia judici obediens esse volo in his, in quibus de jure teneor, et quod sincere, fideliter, diligenter et integre, non animo serendi lites officium meum procuratoris administrabo, causam in agendo vel defendendo a principali meo susceptam pro virili mei ingenii, juxta conscientiam rectam et exquisitius consilium defendam, cognitoque consilio unius alteri non pandam, neque ad illum me divertam, sed circa priorem stare volo ad finem usque litis, juroque et munimenta per principalem meum mihi oblata et data, tum et consilia mea atque colloquia in causa mihi concredita, nemini maximeque parti adversae vel procuratori aut assistentibus illi, verbo, scriptis, indiciis, per me per aliumve revelaturum, neque in damnum principalis benivole me vinci permittam et aliis omnia facere volo, quae bonum, fidelem ferendarium, patronumque decent, istudque ommittere nolo gratia amoris, favoris, odii, inimicitiae, munerum, lucri aut alicujus alterius rei, sic me Deus adjuvet in Trinitate unus.“

Eos vero qui hujusmodi juramentum facere nollent, judex a subselliis repellet illisque actiones agere non permittet.

In contrarium agentes ad excessus rationem a Consulatu Cracoviensi ad partis instantiam puniendi sunt.

Hæc omnia de procuratoribus continuis intelligi debent, si vero amicus, agnatus aut cognatus, causam alicujus coram consulatu vel judicio agere vellet, hos a juramento liberamus, nisi variis personis officia sua faciant; indigenis et externis quoque liberum sit, secum aliunde procuratores adducere et juramento eos non gravari, nisi eadem absoluta causa hic quoque aliorum causas procurarent. Nam illi quoque obligati erunt ad eadem, ut alii hic habitantes, onera.

DE SALVO CONDUCTU.

CAPUT XX.

Salvum conductum consulatus tam occasione homicidii et vulnerum cum consensu tamen amicorum occisi aut solius vulnerati, quam etiam occasione debitorum dari potest cum consensu creditorum; si autem omnes creditores consentire nollent, sufficit ut hi consentiant, quibus majores summae fuerint obligatae, secus ut in istorum consensu major medietas debitorum includatur.

Si quis salvum conductum, alias literas ferreas apud Regiam Majestatem obtinuerit, sic, ut eum Majestas sua a vi et violentia ac a

jure liberaverit, quod etiam jure nemini teneatur respondere, talis si fuerit in aliquo officio civili, debet se omnino a functione talis officii subtrahere tantisper, donec illis literis renunciaverit; et si fuerit privatus, nec ad contubernia nec ad communitatem ingressum habere debet. Nam qui de se justitiam fieri non permittunt, non possunt de aliorum quoque justitia cognoscere, legum authoritate nobis suffragante. Nam hujusmodi rescripta de jure civili et canonico vim non habent, nisi de solvendo debito ad certum tempus intervenerit cautio, ne creditores defraudentur. In C. Tit. de precib. Imperatori offerendis lege universa rescripta.

Si vero talis habens salvum conductum solum a vi et violentia sit provisus, sed de jure omnibus de se querulantibus respondeat et judicatum solvat, poterit omnibus congregationibus civium interesse, sive sit privatus, sive officio aliquo insignitus. In quocunque autem salvo conductu existens nullas inscriptiones, obligationes cuiquam facere poterit, alias id totum quod fecerit vanum, cassum et irritum erit. De salvo conductu, quod frequenter homicidae et pacis violatores tam a Majestate Regia quam a consulatu petere solent, quoniam illud contra civitatis privilegia ex diametro pugnat, quae clare disponunt ho-

micidas utcunque etiam cum partibus laesis concordaverint, nihilominus tamen biennio toto proscribi, banniri, extra civitatem exules esse et Consulatui poenam solvere debere; ideo hujusmodi salvi conductus a proconsule nullo modo concedentur. Sacra autem Majestas Regia, privilegiorum omnium defensor, ne hac licentia concessa civitas haec spelunca et re-oeptaculum homicidarum et publicae pacis violatorum fiat, pro sua clementia et pietate singulari christiana hoc privilegium omnium magis necessarium benigniter manutenebit, hujusmodi salvos conductus non concedere et per oblivionem vel ignorantiam concessos manutene civitatem hanc non adstringat. Alii autem salvi conductus praeterquam a Sacra Majestate Regia domino nostro clementissimo et Consulatu Cracoviensi dati nullius valoris de Regia concessione esse debent, et si quos salvos conductus haec civitas dederit, eos nemo infringere poterit.

**DE EXEMPTIONIBUS BONORUM JURE
PROPINQUITATIS QUOCUNQUE TITULO
POSSESSORUM SEU OBLIGATORUM.**

CAPUT XXI.

Quia saepenumero evenit, ut quidam hereditates sive per successionem sive ex vi reemptionis, obligationis, debiti, inscriptionis, vel

jure propinquitatis repelere cogantur, qui vero in possessione rei existit juris diffugiis dilationibus et collusionibus actorem evadere studeat, vel etiam perpetuis litibus involvat, ut igitur unusquisque expeditam et celerem justitiae administrationem consequi valeat, ita observandum erit in tali casu, quod videlicet reus vel conventus legitime citatus in primo, secundo aut tertio sibi assignato termino comparere et ea omnia quae juris sunt facere teneatur, neque ullis dilationibus actorem trahere possit; hoc modo fiet, ut qui veri rerum sunt domini cito suo gaudeant jure; si vero reus per absentiam contumax fuerit et absentiae suae legale non importaverit impedimentum, neque probaverit, extunc actor summam obligationis, reemptionis, debiti, secundum officiosas scripturas apud judicium cum effectu reponet, judex vero actori realem et effectualem possessionem bonorum assignare tenebitur. Si vero de petenda hereditate jure propinquitatis fuerit actio, actore legitimis documentis propinquitatem docente, judex eandem, ut supra, faciet executionem.

Saepe etiam contingit, ad obligationem in libris scabinalibus inscriptam aliquem citari, qui ut creditores in longum trahat dilationes quaerere solet; itaque in tali casu citatus ad obligationem officiosam in primo, secundo aut

tertio etiam, ut supra, termino sibi assignato comparere et absque ullis dilationibus respondere debet, nisi legale impedimentum docuerit, contraque illum de juris forma procedetur; hoc tamen intelligendum est de illis, qui soli per se obligationem illam faciunt.

Quoniam autem et hoc esse potest, ut aliquando citatus munimenta sua, quibus aut solutionem suam factam, aut innocentiam, aut contractum initum, aut simile quidpiam docere possit, in promptu non habeat, quo hujus etiam indemnitati consulatur, in simili ob id casu, reo dilationes de jure, ut supra, statuae concedi debebunt, dummodo juramento parte instante coram judicio solenniter praestito confirmet, dilationes ejusmodi non in diffugium vel causae prolongationem, sed solummodo ad obtinenda documenta et munimenta sua, quae tunc non habet, nec omnino habere potest, stantibus hujusmodi appellationibus, dilationibus obtinere valeat, et praeter hoc nominare tenebitur, in quibus actis munimenta sua et quam remote habeat.

Pecuniae in bonis immobilibus in vim redemptionis inscriptae pro bonis immobilibus computari debent. Quae vero ad certum tempus in bonis aliquibus securitatis tantum gratia obligatae fuerint, pro mobilibus censendae sunt.

DE INSCRIPTIONIBUS FACTIS CORAM
ACTIS CASTRENSIBUS ET PROTESTA-
TIONIBUS PER MINISTERIALES TER-
RESTRES, ALIISQUE OFFICIIS CIRCA
CRACOVIAM ET ALIBI EXISTENTIBUS,
QUAE NULLAM PRORSUS JURISDICTIONEM
IN CIVES HABENT.

CAPUT XXII.

Saepe numero accidere solebat, cives aliquos in collusionem creditorum coram actis castrensibus, jure supremo et aliis locis recognitiones debitorum fecisse, bona civilia obligasse et alia ibidem peregissee, quae merito in nostra jurisdictione civili, ad quam facilis aditus semper est, facienda erant; ad evitandam deinceps ejusmodi collusionem et indemnitati creditorum praecavendo; nullus civis coram actis castrensibus aut hujusmodi officiis extraneis aliquas inscriptiones, debitorum recognitiones, honorum obligationes facere audeat, recedens a jure suo civili; alioquin talis civis juri suo renuntians, perpetuo illo cerebit, et creditores illius cum talibus inscriptionibus, a limine judiciorum nostrorum prorsus eliminabuntur, etiam cum perlucris ex talibus inscriptionibus obtentis.

Et quia unumquodque jus suos habet judices, et Pedellos proprios, ad tollendum abusum non pridem introductum de protestatio-

nibus per ministeriales terrestres coram judiciis civilibus, nemo idecirco in judiciis civilibus ministerialis protestatione utatur; sed si aliqua protestatione indiget, civibus hominibus apud iudicium existentibus, fide dignis et famulis seu Pedellis iudicis, gravamen protestabitur, aut in iudicio consulatus aliquos secum habeat cives paratos, quos ad consessum consulare accipi expetet, et eisdem de gravamine sibi illato protestabitur; quae protestatio etiam illic inscribi debet. Talis enim ministerialis protestatio nullum deinceps robur tanquam impertinens habitura est, quandoquidem civilis iuris Pedelli in iure terrestri nullam vim habeant.

DE MULIERIBUS PER SE NEGOTIANTIBUS ET QUARUM MARITI FUERINT PROFUGI.

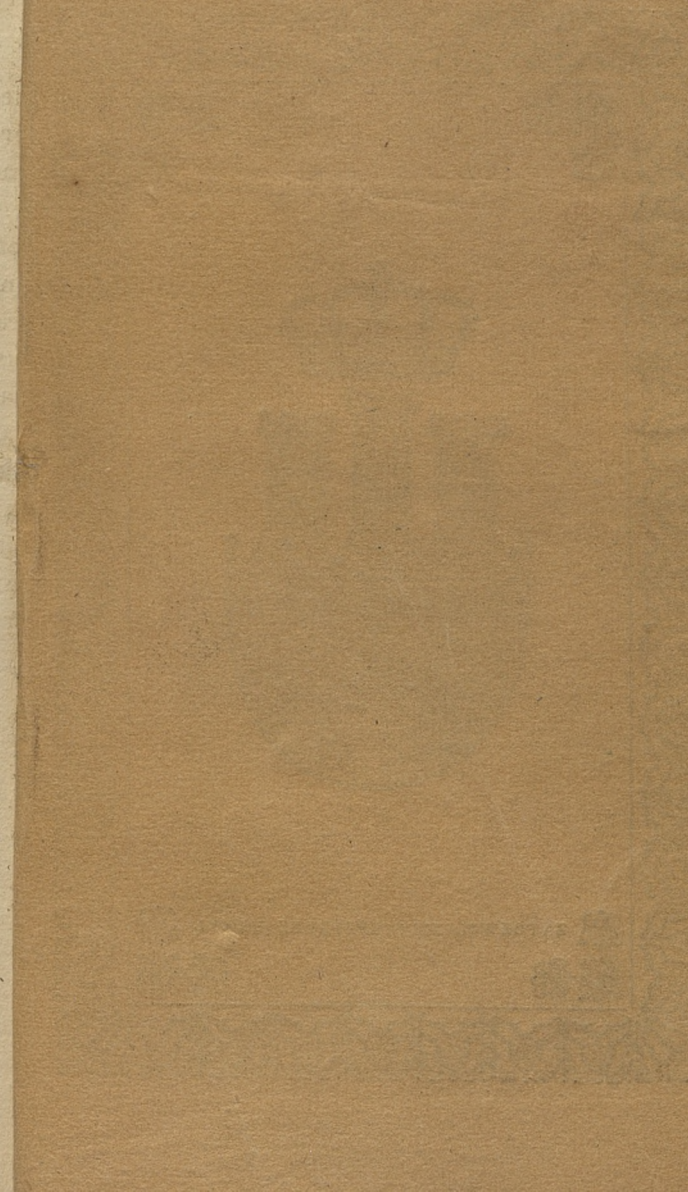
CAPUT XXIII.

Quoniam reperiuntur mulieres animo virili praeditae quae non tantum sibi, verum etiam et maritis de victu propria industria providere soleant, et item etiam aliae, quarum mariti alieno aere obstricti, aut aliam ob causam per diuturnam absentiam profugos se esse declarent, ipsaeque interim ad magnam egestatem pervenientes, de rebus suis disponere propter absentiam virorum non possint; quapropter, ut harum difficultati benigne consulatur,

haec dispositio servanda erit: quod mulieres per se negotiantes possint citra maritorum praesentiam et scientiam debitis se onerare et obligare, similiter a creditoribus ad solutionem eorum, quae solae administrant cogi, tam apud acta iudicii quam etiam per chirographa; tales enim pro viris in ejusmodi actibus computantur. Similiter etiam aliae quarum mariti per longam absentiam se profugos declarant, poterint de suis rebus immobilibus pro suo arbitrio disponere, assumpto sibi aliquo ex consanguineis suis aut extraneis tutore, qui earum nomine recognitionem coram officio faciet; ea vero recognitio tanti habitura est, ac si per proprios et legitimos tutores earum facta sit.

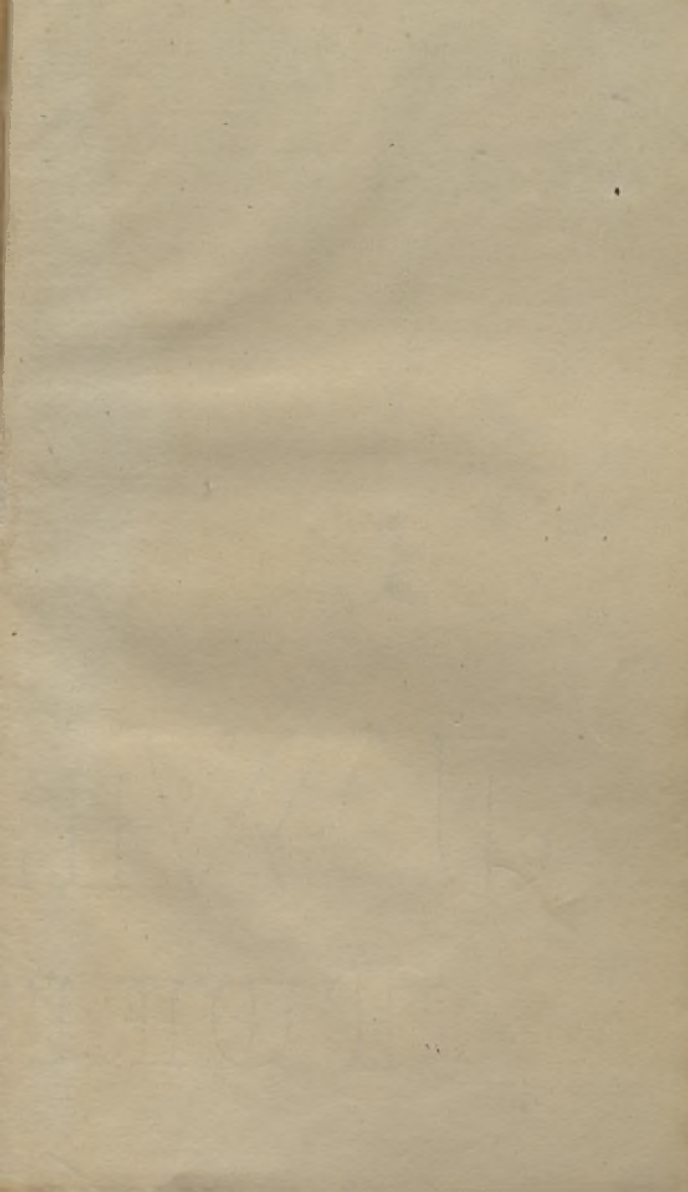

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL,
CRACOVIENSIS.

ZA POZWOLENIEM CENZURY RZĄDOWEJ.

WYSTAWA OPRAWY
KSIĄŻKI w KRAKÓW
CZERWIEC / LIPIEC 1925

WŁAŚCICIEL *Biblioteka Jagiellońska*
NR. KATALOGU WYSTAWY *172.*

BOOKKEEPER 2006

0010016587